

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ

**УКРАЇНСЬКА ЖУРНАЛІСТИКА ВОЄННОГО ЧАСУ:
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГАЛУЗІ У 2014–2023 РОКАХ**

Кваліфікаційна робота
студента 4 курсу, групи ЛЖ-42,
першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
спеціальності 061 «Журналістика»
Плетньова Данііла Андрійовича

Керівник:
Цуріна Елеонора Олегівна,
кандидат наук із соціальних
комунікацій, доцент

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ЖУРНАЛІСТИКА ВОЄННОГО ЧАСУ. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	6
1.1 СПЕЦИФІКА РОБОТИ ЖУРНАЛІСТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	6
1.2 ПОНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ЇЇ ФУНКЦІЇ.....	10
1.3 ПОНЯТТЯ ВОЄННОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ЇЇ ФУНКЦІЇ.....	12
РОЗДІЛ II. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ ВПРОДОВЖ 2014–	
2023 РОКІВ	14
2.1 ЗМІНА НАПРЯМКУ РУХУ ВЕЛИКИХ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАНЬ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ 2014–2023	
РОКІВ	14
2.2 РОЛЬ ЖУРНАЛІСТА ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ 2014–2023 РОКІВ	17
2.3 БЕЗПЕКА ЖУРНАЛІСТІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ 2014–2023 РОКІВ	19
2.4 ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА В УКРАЇНІ	24
РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ ІНТЕРВ'Ю З ВІЙСЬКОВИМ І ВОЄННИМИ ЖУРНАЛІСТАМИ.....	28
3.1 ЗАГАЛЬНІ ДАНІ ПРО УЧАСНИКІВ ІНТЕРВ'Ю. БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ	28
3.2 ПЕРЕХІД УКРАЇНСЬКИХ МЕДІЙНИКІВ ДО ЖУРНАЛІСТИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ. ТРУДНОЦІ У	
ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	30
3.3 ЗМІНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	33
3.4 ФАКТОРИ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ ВОЄННУ ЖУРНАЛІСТИКУ ТА ЇЇ ВІДМІННІСТЬ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ.	35
3.5 ПІДХОДИ УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ ДО ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ПРО ВІЙНУ	37
3.6 РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ.	39
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45
ДОДАТКИ.....	52

ВСТУП

Сучасний світ переживає епоху безпрецедентних змін, викликаних як технологічними інноваціями, так і політичними та соціальними зрушеннями. Серед цих трансформацій особливу роль відіграє журналістика, яка виступає дзеркалом суспільства, відображаючи його проблеми, прагнення та події. Журналістика воєнного часу набуває особливого значення в контексті збройних конфліктів, зокрема російсько-української війни, що триває з 2014 року.

Воєнна та військова журналістика фіксує факти, впливає на формування громадської думки, підтримку морального духу населення, надає важливу інформацію про ситуацію на фронті та в тилу тощо. Вона вимагає від медійників високого професіоналізму та мужності, адже робота в умовах бойових дій пов'язана з постійною небезпекою для життя. Журналісти повинні оперативно й об'єктивно передавати інформацію, дотримуватися етичних стандартів і міжнародного права, що є особливо складним завданням в умовах війни.

У дипломній роботі ми аналізуємо трансформації, які відбулися в українській журналістиці впродовж 2014–2023 років під впливом воєнних дій. Досліджуємо, як війна змінила підходи та методи роботи журналістів, а також які виклики постають перед медійниками в умовах сучасного збройного конфлікту. Окрема увага приділяється питанням етики, безпеки журналістів, а також ролі медіа в інформаційній війні.

Для аналізу трансформацій журналістської галузі в умовах війни ми обрали чотирьох професійних медійників, які працюють з воєнною тематикою, а саме трьох воєнних та одного військового журналіста: Анастасію Дашко, Дениса Клименка, Тетяну Наконечну та Руслану Богдан відповідно. Також на наше звернення відповів шеф-редактор «Суспільне Харків» В'ячеслав Мавричев, який розповів про зміни в роботі регіональної дирекції із початком повномасштабної фази війни.

Теоретична актуальність роботи зумовлена важливістю воєнної журналістики в умовах військових конфліктів, зокрема російсько-української війни, яка триває з 2014 року. Журналісти, працюючи в зоні бойових дій, виконують ключову роль в інформуванні громадськості про події, які відбуваються на фронті, їх наслідки та вплив на цивільне населення.

Практична актуальність роботи обумовлена аналізом змін, які відбулися у журналістиці воєнного часу. Вони включають розвиток навичок безпечної роботи в зоні бойових дій за допомогою тренінгів від різних організацій. Розглянемо здатність медійників швидко адаптуватися до змінних на базі досвіду професійних воєнних і військових журналістів.

Мета роботи – визначити трансформації української журналістики в умовах війни з 2014 по 2023 роки, виявити основні виклики й особливості роботи журналістів у зоні бойових дій.

З огляду на це, основними задачами роботи є:

- провести аналіз теоретичних аспектів воєнної журналістики та її відмінностей від військової журналістики;
- дослідити вплив війни на професійну діяльність журналістів;
- висвітлити рекомендації для підвищення достовірності журналістських матеріалів в умовах воєнних конфліктів;
- охарактеризувати діяльність воєнних і військових журналістів в Україні;
- провести інтерв'ю з професійними журналістами воєнного часу, проаналізувати та порівняти відповіді;
- дослідити трансформацію журналістики воєнного часу з 2014 по 2023 роки.

Об'єктом роботи воєнна та військова журналістики України в період з 2014 по 2023 роки.

Предметом роботи є специфіка роботи українських журналістів у під час війни, їхні професійні й етичні навички, а також трансформація медійного ландшафту під впливом збройної агресії з боку Російської Федерації.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні нових тенденцій і підходів у роботі воєнних журналістів, а також у визначенні змін, які відбулися у медійному просторі України під час війни.

Теоретична цінність роботи полягає у систематизації знань про журналістику воєнного часу.

Структура дипломної роботи: вступ, три розділи (що поділяються на 13 підрозділів), висновки, список використаних джерел і додатки.

РОЗДІЛ І.

ЖУРНАЛІСТИКА ВОЄННОГО ЧАСУ. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1 Специфіка роботи журналіста в умовах воєнного стану

Журналісти працюють у динамічному медійному середовищі, де потрібно враховувати політичні, соціокультурні й економічні зміни. Вони мають передавати правдиву інформацію для громадськості, формуючи її свідомість. Медійники часто працюють у високополітизованому середовищі, де необхідно бути об'єктивними та збалансованими у висвітленні подій. Вони транслюють політичні реформи, регіональні, національні та міжнародні події тощо.

Зважаючи на культурну різноманітність України, журналісти стикаються з необхідністю адаптації своєї роботи до різних мов, традицій та особливостей регіону, в якому працюють.

В умовах інформаційної демократії журналісти стикаються з високою конкурентністю. Це вимагає від них високої швидкості, якості збору й обробки матеріалів, активного використання традиційних засобів масової інформації, таких як телебачення, радіо і газета. Також журналісти почали використовувати сучасні платформи, які можуть редагуватися незалежними авторами, такі як інтернет-ЗМІ, а також соціальні мережі для залучення нової аудиторії [19, с. 21], [5, с. 20].

Протягом десяти років журналісти в Україні стикаються з викликами через збройний конфлікт в ОРДЛО та анексію АРК і міста Севастополь у період з 2014 по 2021 роки та повномасштабне вторгнення на початку 2022 року. Вони стають свідками воєнних подій, які можуть впливати на формування світової думки, а також новітньої історії України. Робота в умовах війни вимагає від журналістів не лише професійної підготовки, але й фізичної та психологічної стійкості.

До основних функцій сучасного медійника можна віднести збирання, обробку й поширення інформації, дотримання професійних стандартів при написанні матеріалів, об'єктивність, відкритість перед читачем і формування

громадської думки, яка в демократичному суспільстві організовує обговорення важливих соціальних проблем. Деякі кореспонденти працюють безпосередньо в умовах ведення бойових дій, де може виникати ризик для їхньої особистої безпеки, тому забезпечення надійного захисту стає пріоритетом для репортерів [27, с. 10].

Під час війни журналісти повинні ретельно перевіряти подані факти та стежити за можливими провокаціями чи інформаційно-психологічними операціями (ІПСО). Такі умови також вимагають від медійників розвинутої психологічної стійкості, здатності працювати у стресових умовах і миттєво вирішувати конфліктні ситуації на професійному рівні.

До основних професійних навичок кореспондентів можна віднести мовну компетентність, комунікативні навички, аналітичне мислення та розуміння етичних стандартів. Знання української мови на високому рівні є обов'язковою вимогою, однак важливо мати розуміння мов місцевих громад, а також міжнародної – англійської. У медійників має бути вміння аналізувати складні ситуації та події, визначати ключові моменти та представляти їх у доступній для аудиторії формі. Зважаючи на важливість об'єктивності й етичних принципів, медійники повинні дотримуватися високих стандартів професійної етики та не піддаватися впливу політичних чи корпоративних інтересів [55].

Із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, від 3 березня 2022 року було введено цензуру для українських ЗМІ. Згідно з Наказом Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного №73 під час війни «ЗМІ категорично забороняється висвітлювати найменування частин і підрозділів, а також їхнє розташування; кількість військових у частинах і підрозділах; кількість озброєння, техніки, їхній стан і місце зберігання; умовні позначки об'єктів; операції, які проводять або планують; систему охорони й оборони військових частин; наявне озброєння та техніку; порядок залучення сил і засобів; збір розвідувальних даних; переміщення та розгортання військ; військові частини та їхню тактику, методи дій; унікальні операції та спосіб їх виконання; ефективність радіоелектронної боротьби противника; відкладені або

скасовані операції; зниклий або збитий літак, корабель та операції з пошуку та порятунку; плани щодо безпеки наших військ; інформаційно-психологічні операції, які проводять або планують; пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії Росії проти України» [35].

Російська агресія у бік України значно ускладнила роботу журналістів. З одного боку, вони виконують важливу суспільну місію, інформуючи про події, а з іншого – медійники в зоні бойових дій або на окупованих територіях стикаються з серйозними ризиками для життя та здоров'я.

Для того, щоб не наражати працівників ЗМІ на небезпеку, деякі організації почали проводити спеціальні навчальні заходи. Наприклад, Центр демократії та верховенства права у 2022 році провів серію тренінгів «На медійному фронті зміни: журналістика та війна». Ця програма була розроблена з акцентом на практичні навички, необхідні журналістам для роботи в умовах війни. Фахові експерти висвітлювали такі теми:

- **Цифрова безпека.** Як захистити свої акаунти, комп'ютери та телефони від кібератак та онлайн-розвідки.
- **Захист персональних даних.** Яку інформацію можна публікувати про людей, а яку ні, як анонімізувати дані та захистити своїх героїв.
- **Інфогігієна.** Як виявляти дезінформацію та фейкові новини, перевіряти джерела інформації та критично ставитися до прочитаного.
- **Цензура та самоцензура.** Що можна і чого не можна писати про війну, як знайти баланс між інформуванням суспільства та недопущенням шкоди героям чи допомоги ворогу.
- **Юридичні стандарти.** Які закони та правила регулюють роботу журналістів під час війни, як уникнути відповідальності за свою роботу;
- **Робота з соцмережами.** Особливості роботи з різними платформами, правила публікації контенту, оскарження блокувань.
- **Співпраця з іноземними медіа.** Як зацікавити іноземні ЗМІ подіями в Україні та допомогти їм у висвітленні правди.

- Робота з вразливими групами. Як писати про людей, які постраждали від війни, з повагою та неупередженістю.
- Журналістська етика. Чи можна і чи потрібно дотримуватися етичних принципів під час війни, чому правда і чесність так важливі для журналістів.
- Безпека у зоні бойових дій. Як підготуватися до роботи в небезпечних умовах, яке спорядження взяти з собою, як поводитися в надзвичайних ситуаціях [33].

В умовах збройного конфлікту перед журналістами також постають проблеми висвітлення людських жертв, що є не менш важливим фактором документування наслідків російсько-української війни. Медійникам необхідно обережно підходити до таких тем. Важливо робити це з повагою до постраждалих та їх сімей, а також дотримуватися етичних норм.

Комісія з журналістської етики підготувала добірку рекомендацій щодо роботи з темами жертв на війні:

- Перш ніж публікувати інформацію про загибель людей, журналісти мають чітко визначити мету. Чи хочуть вони інформувати, викликати емоції, допомогти чи шокувати?
- Важливо надати ширший контекст, окрім простого констатування факту загибелі. Це може включати інформацію про причини смерті, можливі покарання винних, способи допомоги тощо.
- Не повідомляти про загибель людини раніше, ніж про це дізналися її близькі. Уникати крупних планів тіл, прізвиськ та імен до офіційного оголошення.
- Використовувати етичну лексику: "тіла", "загиблі", "вбиті", а не "труп" та "мертві". Уникати емоційно забарвлених слів та висловів.
- Зважено використовувати фото та відео зображень вбитих. Не зловживати зображеннями насильства. Уникати зображень крові та останніх хвилин життя.
- Не публікувати фото та відео з соцмереж без підтвердження. Звертатися до офіційних джерел: поліції, влади, військових, родичів.
- Не публікувати багато фото з однієї події. У більшості випадків достатньо однієї ілюстрації.

- Поважати гідність померлих. Не публікувати фото оголених тіл, крупних планів поранень, фізіологічних деталей.
- Шукати альтернативні способи розповісти про втрати російської армії, уникаючи сенсаційності та негативного впливу на аудиторію.
- Уникати сенсаційних та клікбейтних заголовків. Не нагнітати негатив у бекграунді.
- Не використовувати архівні фото вбитих для ілюстрації поточних подій [45].

Загалом для висвітлення тем, пов'язаних з війною існує два види журналістики, які іноді плутають між собою: воєнна та військова. Перша зосереджена на висвітленні збройних конфліктів, бойових дій, гуманітарної ситуації та історій людей, а друга розповідає про життя та діяльність збройних сил, висвітлює війну безпосередньо з лінії фронту.

1.2 Поняття військової журналістики та її функції

Військова журналістика – це сфера журналістики, що фокусується на війні, діяльності збройних сил України, а також на темах, пов'язаних з обороною та безпекою країни. Вона поєднує в собі елементи інформаційної, аналітичної та публіцистичної журналістики, маючи на меті не лише інформувати, але й аналізувати, пояснювати та формувати громадську думку з військових питань [57, с. 7].

Завдання військової журналістики полягає в об'єктивному висвітленні подій, незалежно від політичних або ідеологічних уподобань, не порушуючи чинне законодавство й усі відповідні службові інструкції та накази. Забезпечення достовірної інформації для формування власного бачення аудиторії щодо воєнних подій [63, с. 22].

Особливістю військової журналістики є те, що доступ до роботи у ній мають тільки військові офіцери, прес-центри Збройних сил України та інших оборонних органів України [15]. Готують майбутніх військових кореспондентів

у вищих навчальних закладах за спеціальністю 061 «Журналістика» за освітньою програмою «Військова журналістика».

Військова журналістика полягає у репортажах з передової, інтерв'ю з військовими, аналітичних статтях, журналістських коментарях, документальних фільмах і подкастах щодо військових конфліктів та безпеки країни. За допомогою цих матеріалів аудиторія отримує інформацію про роботу військових.

До функцій військової журналістики належать:

- Інформування громадськості про військові події, обстановку у зоні збройного конфлікту та на передовій, втрати серед військових тощо. В умовах бойових дій журналісти виступають як свідки подій на фронті та прифронтових лініях, а їх репортажі транслюють громадськості ситуацію [51, с. 27];

- Документація історії війни має фіксувати історії та свідчення очевидців воєнних подій. Журналісти зберігають дані про втрати, героїзм захисників, страждання людей під час воєнного конфлікту тощо. Добірку таких матеріалів можна знайти у хронологічній послідовності на інтернет-ресурсі «Wikipedia», де міститься 210 різних статей, більшість з яких були написані військовими журналістами [47]. Усі публікації журналістів під час воєнних подій допомагають відновлювати історичну правду.

Журналісти використовують свої знання етики та права, щоб показувати місцевому населенню і всьому світу правдиві та перевірені факти про воєнні дії. Це допомагає зберегти критичне мислення та запобігти поширенню неправдивої інформації та пропаганди. Військові журналісти мають своєрідну специфіку роботи, яка нерідко пов'язана з ризиком для життя та здоров'я, адже вони, як правило, працюють у зонах бойових дій. Для роботи у цій сфері необхідно мати глибокі знання з військової справи, геополітики, історії воєн та міжнародних відносин. Військова цензура може обмежити й ускладнити збір та поширення інформації.

1.3 Поняття воєнної журналістики та її функції

Воєнна журналістика – це вид журналістики, яка фокусується на висвітленні збройних конфліктів, війн, терористичних актів та інших подій, пов'язаних із застосуванням збройної агресії. Її метою вважається інформування громадськості про хід війни, її наслідки для людей, а також аналіз причин конфліктів і пошук шляхів мирного рішення [25, с. 33].

Доступ до роботи воєнним кореспондентом може мати будь-яка людина, яка має журналістську освіту та/або бажання працювати у цьому напрямку.

Робота медійників під час війни має певні виклики та небезпеки. Нерідко воєнні журналісти, не зважаючи на цивільний статус, працюють у зоні проведення бойових дій, що пов'язано з ризиком для життя. Також треба бути у курсі усіх законодавчих нововведень, знати нормативно-правові акти у сфері своєї роботи та слідкувати за можливими обмеженнями доступу до інформації від уряду.

Воєнна журналістика має слугувати джерелом надійної та об'єктивної інформації для громадськості. Вона зосереджується не лише на описі, але й на глибокому аналізі політичних і гуманітарних наслідків конфлікту.

До функцій воєнної журналістики належать:

- Інформування громадськості, яке включає збір, перевірку та передачу актуальної інформації про військові події на території України, втрати серед цивільного населення, гуманітарну ситуацію тощо [51];

- Захист прав людини має важливу роль під час воєнних дій. Журналісти документують порушення прав людини, військові злочини та гуманітарну кризу. Їх репортажі сприяють приверненню уваги міжнародної спільноти до ситуації на фронті та створюють тиск на сторони конфлікту для дотримання міжнародних норм та законів. Серед журналістів які активно захищали права народу України

можна виокремити Сергія Лещенка¹ [22], Романа Сущенка² [53], Ірину Геращенко³ [6], Мустафу Наєма⁴ [32], Андрія Кулікова⁵ [2] та інших.

Воєнна журналістика забезпечує інформаційну безпеку країни, формує громадську думку з військових питань, що потребує від медійників високого професіоналізму, мужності та відповідальності [7, с. 35].

Українська воєнна журналістика є важливим джерелом здобуття об'єктивної інформації про військові події для громадян нашої країни та міжнародної спільноти. Вона сприяє формуванню світогляду, розумінню важливості глобальної стабільності та демократії, а також сприяє розвитку громадянської позиції в умовах воєнного конфлікту.

¹ Сергій Лещенко – український журналіст та політик, який став відомим завдяки своїм розслідуванням про корупцію та прозорість влади. Також під час воєнного конфлікту активно займався документацією порушення прав людини.

² Роман Сущенко – український журналіст, який був незаконно утриманий у російській в'язниці з 2016 по 2019 рік. Він став жертвою політичного переслідування, але своїми матеріалами він активно виступав за права людини та свободу слова.

³ Ірина Геращенко – українська журналістка, яка грала важливу роль у захисті прав людини. Вона працювала над гуманітарними питаннями, включаючи обмін полоненими та допомогу людям, які постраждали від війни.

⁴ Мустафа Наєм – український журналіст та політик, який активно виступав за права людини та свободу слова. Був одним з організаторів Євромайдану та відомий своїми розслідуваннями корупції та порушень прав людини.

⁵ Андрій Куліков – український журналіст, який висвітлював воєнний конфлікт та порушення прав людини на сході України. Він активно займався розслідуваннями, документуванням військових злочинів та захистом прав постраждалих від війни.

РОЗДІЛ II.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ ВПРОДОВЖ 2014–2023 РОКІВ

2.1 Зміна напрямку руху великих українських видань під час воєнних дій 2014–2023 років

Українське медіаполе спрямоване на широке коло цільової аудиторії та складається з великого спектру ЗМІ, включаючи телебачення, радіо, газети, онлайн-видання, соціальні мережі тощо. «Суспільне Харків» почали застосовувати нові алгоритми залучення аудиторії, завдяки яким: «Ефективність перелічених алгоритмів та рішень відображає результат: за вісім місяців кількість підписників Суспільне Харків у Telegram зросла у 50 разів. У Youtube – в 10 разів. В Instagram – втричі. У Facebook – майже вдвічі. Кількість переглядів відео на різних платформах зросла у десятки разів. На жаль, ми не можемо виміряти кількість глядачів, які дивлять нас на ТБ або слухачів радіо. Але ми відчуваємо результат своєї роботи у спілкуванні на місцях подій. До війни дев'ять з десяти людей нічого не знали і не чули про Суспільне. Нині ж журналістів Суспільного впізнають на кожній зйомці» [Дод. Д, абзац 6].

Засоби масової інформації поділяються на національні та регіональні. Також існують ЗМІ міжнародного рівня, які спрямовані на висвітлення подій для іноземної аудиторії, випускаючи новини англійською мовою, наприклад: «Kyiv Post»⁶, «Ukrainian Journal»⁷, «The Odessa Review»⁸ тощо.

У 2014 році засоби масової інформації в Україні різнилися за своєю політичною орієнтацією. Були такі, які підтримували урядові позиції та

⁶ «Kyiv Post» – англійська газета, яка надавала новини про Україну. Видання було відоме своїми репортажами про події в Україні та аналітичними статтями з політики, економіки, культури та інших сфер.

⁷ «Ukrainian Journal» – англійське видання, що орієнтувалося на міжнародну аудиторію. Воно надавало новини про Україну, бізнес-аналітику, економічні огляди та інші матеріали.

⁸ «The Odessa Review» – англійський журнал, що фокусувався на культурі, мистецтві, політиці та суспільстві в Одесі та Україні.

орієнтувалися на прозахідну політику, такі як: «Українська правда», «Дзеркало тижня», «Газета по-українськи» тощо. Також були такі, які критично ставилися до українського уряду та підтримували більш проросійські нарративи, наприклад: «Вечерний Донецьк» – газета, яка з початком війни у 2014 році змінила свою офіційну назву та перейшла на бік окупантів окремих районів Донецької області [26]; «Вести» та «Голос столиці» – газети, які у своїх публікаціях акцентували увагу саме на проросійську політику та ставили її у приклад [28]. Проте багато інших засобів масової інформації в Україні брали собі за мету незалежне й об'єктивне висвітлення новин, що було складно через тиск на редакції з боку їх власників, які як правило були урядовими персонами або олігархами [23]. Також до труднощів можна віднести цензуру з боку держави, корупцію та недостатню фінансову стійкість [24]. На перелічені складнощі звернуло увагу видання «Детектор Медіа» у статті «”Стоп Цензурі”⁹ вимагає відповідальності ЗМІ за цензуру, брехню й розпалювання ворожнечі» [52]. Спираючись на свої моніторинги про порушення професійних стандартів, наявність ознак замовності та цензури, «Детектор Медіа» довели, що такі редакції, як: «Інтер», «Україна», «Форбс», «Кореспондент» і «Перший національний телеканал» станом на 24 лютого 2014 року були найбільш цензурованими та часто порушували стандарти української журналістики [42].

Багато редакцій, зокрема «ТСН», «Українська Правда», «112 Україна», «ICTV», «Громадське», «Радіо Свобода», «Цензор.НЕТ», «ІнформНапалм», «Укрінформ», «УНІАН», «Детектор Медіа» та інші почали зосереджуватися на висвітленні важливих воєнних подій. Журналісти звертали увагу на гуманітарну ситуацію, кількість втрат серед цивільного населення та військових, воєнні злочини та порушення прав людини тощо. Деякі видання змінили свою тематику на розслідування воєнних злочинів, стали випускати більше аналітичних матеріалів, наприклад, «Українська Гельсінська спілка з прав людини» [46].

⁹ «Стоп цензурі» – громадський рух, створений 21 травня 2010 року, який є неформальним об'єднанням журналістів, та утворився у відповідь на утиски свободи слова в Україні.

Окремі редакції в ОРДЛО¹⁰, АРК¹¹ і міста Севастополь були захоплені або контролювалися бойовиками та іншими збройними формуваннями, що обмежило свободу слова та доступ до об'єктивної інформації.

Із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України у 2022 році ЗМІ були змушені змінити свій напрямок з суто цивільної журналістики на воєнну, за винятком редакцій, які до цього моменту висвітлювали події війни на Донбасі. Про такі зміни розповідає кореспондент «Суспільне» Олександра Новосел: «24 лютого я прокинулася від вибухів. У той момент, мабуть, спрацювала психологічна реакція: завмири або нападай. Я почала нападати. Я подзвонила редакторам і сказала: «Я готова вмикатися». І за півгодини я вийшла в ефір. З рідними я жартую, що 24 лютого пішла на роботу, і поки з неї не повернулася. (...) Перші два місяці ми лишалися єдиною редакцією, яка продовжила тут працювати (ред. у Харкові). У найгарячіші дні у місті було двоє журналістів – наш шеф-редактор і я. Мабуть, як військові журналісти їдуть на війну, так ми опинились на війні у рідному місті. Усе життя навколо – це суцільний матеріал для журналіста. Якщо є рятувальники, лікарі, військові, які зобов'язані в цей момент лишитися, так само і я розуміла для себе, що лишаюся, аби пояснити людям, що відбувається і що їм робити» [16]. Загалом стаття «"За хронікою нашої роботи напишуть підручники з історії". Як працюють українські журналісти в умовах війни» показує нам, як змінилася робота медійників із приходом повномасштабної війни. Перед ними у той час постав вибір: залишатися у безпеці чи віддатися ділу, яке, можливо, рятує життя цивільному населенню [16].

Великі телеканали, такі, як «1+1», «Перший», «ICTV», «Інтер», «Рада», «Україна» та «Ми – Україна» 24 лютого 2022 запустили національний телемарафон під назвою «Єдині новини», метою якого є безперервне інформування населення щодо ситуації в країні [12]. На момент кінця 2023 року – 675 діб телемарафон мовить у прямому етері, а на один телеканал виділяється

¹⁰ ОРДЛО – окуповані окремі райони Донецької та Луганської областей.

¹¹АРК і місто Севастополь – окупований півострів Крим.

6 годин етерного часу. На початку нової фази війни журналісти, як і всі українці, почали стикатися із сигналами повітряної тривоги, під час якої ведучі та всі співробітники були вимушені покинути студію та спустатися до укриття, але згодом ця проблема зникла, бо студії телеканалів почали облаштовувати у бомбосховищах [40].

Згодом актуальність національного телемарафону «Єдині новини» почала знижуватись, про що стверджує соціологічне дослідження, яке було проведено з 8 по 15 грудня 2023 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва разом з соціологічною службою «Центру Разумкова». Опитування показало, що 42,9% українців вважають, що єдиний телемарафон є застарілим, 22% не погоджуються із цим твердженням, а 35,1% не визначилися [61].

2.2 Роль журналіста під час воєнних дій 2014–2023 років

Роль журналістів під час воєнних дій розглянуто на прикладі видань, які під час своєї роботи намагалися не порушувати норми професійної етики та права, зокрема «Суспільне»¹², «Букви», «Укрінформ» та інші [44]. Кореспонденти виконували важливу місію під час воєнного конфлікту на сході України у період з 2014 по 2021 роки. Їх робота у зоні бойових дій допомагала донести інформацію до місцевого населення та світової спільноти.

Така ж ситуація відбувалася і з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році. Роль журналістської діяльності важлива як для внутрішньої аудиторії, так і для всього світу. Медійники мають виконувати свій професійний обов'язок в об'єктивному та незалежному висвітленні подій ходу війни, зборі й аналізі інформації та забезпеченні й розповсюдженні актуальних новин.

ЗМІ почали більш суворо дотримуватися міжнародних стандартів і правил безпеки під час роботи в зоні проведення воєнних конфліктів. Працівники медіа мають правильно сформулювати ставлення до них [65, с.16]. Найголовнішим в

¹² Національна суспільна телерадіокомпанія України офіційно з'явилася 17 квітня 2014 року як незалежне ЗМІ.

роботі журналіста є дотримання незалежності й етичності у справах висвітлення воєнних подій [11]. Стандартами якісного подання інформації є вчасно донесені до суспільства правдиві, повні та перевірені факти, дані, які сприяють допомозі людям та розумінню суті подій [50]. Директор Школи журналістики та комунікацій Українського католицького університету Андрій Шестак на дискусійній панелі «Стандарти журналістики в умовах війни» доповів: «Стандарти журналістики тримають тебе в тонусі. Треба пам'ятати про те, що ми займаємося професійною діяльністю. Треба вміти відмежовувати трагедії, які трапляються, і твою професійну діяльність» [49].

Завдяки сміливості та професійності представників медійної спільноти в Україні, світ бачить воєнні злочини росіян: вбивства цивільних осіб, гвалтування неповнолітніх і літніх людей, крадіжки особистих, побутових речей, зерна, сталі тощо [58]. Військові та воєнні журналісти доносять до міжнародної аудиторії героїзм українських сил оборони, жертвовність звичайних громадян, міцність духу, відважність волонтерів тощо. Видання в країні доносять інформацію до багатьох країн, які досить активно допомагають протистояти ворогу. Можна припустити, що без медійного розголосу ситуації в країні, зокрема звернень Президента України Володимира Зеленського, світ інакше сприймав би події [13].

Журналісти під час війни стикаються з численними викликами та заборонами. Статті можуть піддаватися цензурі, а свобода слова – обмежуватися. Такі факти перераховані у новому Наказі Міністерства оборони від 27 лютого 2023 року №49 «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану», який змінює Наказ Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного №73 від 3 березня 2022 року. Цей документ визначає перелік тем, які заборонено оприлюднювати у ЗМІ, а також додає зони для перебування для представників ЗМІ:

- Зелена зона (дозволяється робота акредитованих представників ЗМІ без супроводу офіцера зі зв'язків з громадськістю або іншої, визначеної командиром посадової особи);
- Жовта зона (дозволяється робота акредитованих представників ЗМІ лише у супроводі офіцера зі зв'язків з громадськістю або іншої, визначеної командиром посадової особи);
- Червона зона (робота акредитованих представників ЗМІ заборонена) [36].

2.3 Безпека журналістів під час воєнних дій 2014–2023 років

У час воєнних дій 2014–2021 року дотримання журналістських стандартів стало питанням особливої важливості. Багато працівників медіа продовжують працювати, нерідко під загрозою власної безпеки, щоб надавати громадськості об'єктивну інформацію. Протягом цього періоду, за даними Інституту масової інформації¹³ спостерігалися чисельні порушення прав медійників, напади на них, взяття у полон і дії, які приводили до загибелі [66]. Такі випадки стали підтвердженням недотримання міжнародних стандартів¹⁴, які гарантують свободу преси та безпеку журналістів у зоні бойових дій. Низка міжнародних і національних організацій, зокрема «Комітет захисту журналістів»¹⁵, «Репортери

¹³ «Інститут масової інформації» (Institute of Mass Information, IMI) – це незалежна неприбуткова організація, заснована в Україні з метою сприяння свободі преси, захисту прав журналістів і моніторингу медійної ситуації в країні. Організація була заснована в 1997 році та базується у Києві.

¹⁴ Під «міжнародними стандартами» маються на увазі наступні документи: «Загальна декларація прав людини: «Стаття 19 гарантує свободу думки, совісті та вираження, включаючи свободу преси», «Резолюція ООН про захист журналістів: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН, резолюція закликає держави забезпечити безпеку журналістів та припинити безкарність за насильство проти них», «Декларація про захист журналістів у конфліктних ситуаціях та ситуаціях насильства: розроблена ЮНЕСКО та організаціями-партнерами, ця декларація містить принципи, що стосуються безпеки журналістів у конфліктних зонах», «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Стаття 10 гарантує свободу вираження думки та інформації, включаючи свободу преси», «Загальна коментар ООН про свободу думки та вираження: Загальний коментар № 34 Комітету ООН з прав людини розширює розуміння свободи преси та надає детальні вказівки щодо захисту журналістів» тощо.

¹⁵ «Комітет захисту журналістів» (Committee to Protect Journalists, CPJ) – це незалежна неприбуткова організація, заснована в 1981 році, метою якої є захист свободи преси та безпеки журналістів по всьому світу. Організація має свою базу у Нью-Йорку, США.

без кордонів»¹⁶, Інститут масової інформації, відзначили загострення ситуації з безпекою кореспондентів на фронті та прифронтових лініях, спираючись на загальнодоступні факти та моніторинги [67], [4]. За даними інтернет-енциклопедії «Wikipedia», яка посилається на відкриті джерела, під час виконання службових обов'язків загинуло: 2014 рік – 13 осіб; 2015 рік – 5; 2016-2019 роки – 4 [10].

Хронікальний літопис «Журналісти на війні», який упорядкував Михайло Сорока, дає чітке уявлення про події, які у той час відбувалися із медійниками. Книга демонструє нам історії окремих працівників медіа, які зіткнулися віч-на-віч із війною. До збірника увійшла історія репортера, який загинув під час виконання службових обов'язків. Дмитро Тимчук – військовий журналіст, координатор групи «Інформаційний спротив», який перебував у відрядженнях у гарячих точках, пов'язаних із агресією Росії в Україні. Разом із «Інформаційним спротивом» він аналізував ситуацію навколо країни, та за даними літопису мав уявлення про плани Кремля. Загинув Дмитро Тимчук у Києві 19 червня 2019 року внаслідок вогнепального поранення голови [56], [14, с. 374].

Також до літопису увійшли історії воєнних журналістів, які опинилися у складних умовах, і життя яких не раз ставало під загрозу під час виконання службових обов'язків. Згадаємо про деякі з них:

- Анна Андрієвська – журналістка, медіаекспертка, авторка документальних книг про анексію Криму та її жертви. Глава літопису «Крим: моя ціна» розповідає про труднощі, з якими стикалася журналістка після окупації АРК та міста Севастополь. Журналістка народилася та тривалий час жила у Криму, але із приходом війни перед нею виникло складне питання: «Непростий вибір 2014 постав і переді мною. Мені довелося обирати між правом на професію та життям на рідній землі», – наголошує Анна. Небезпека для кореспондентки з'явилася тоді, коли російський режим почав формувати «чорні списки» кримських

¹⁶ «Репортери без кордонів» (Reporters Without Borders, RSF) – це міжнародна неприбуткова організація, заснована в 1985 році з метою захисту свободи преси, покращення умов роботи журналістів і боротьби з цензурою по всьому світу. Організація має свою базу у Парижі, Франція.

журналістів. Після заяви самопроголошеного глави Криму Сергія Аксьонова з'явилася офіційна заборона про згадування анексії Криму російськими військовими у ЗМІ. «Цензура, якої у моєму колективі раніше не було і бути не могло, раптом почала роз'їдати інформаційний простір. Зберегти професію та право жити у себе вдома можна було тільки за умови визнання окупаційної влади та співпрацею з нею. Так склалося, що більшість журналістів, які працювали в Криму до 2014 року, вирішили залишитися там. А згодом стали обличчями та голосами окупаційних медіаресурсів», – розповідає Андрієвська про початок глобальних змін у сфері засобів масової інформації. «ФСБ розпочала полювання на незалежних журналістів – дуже переконливо «натякали», який вибір треба зробити. До «табору ворожих» окупаційному режимові записали мене та багатьох моїх колег, які роками зберігали незалежність від влади. Показові викрадення журналістів, які намагалися говорити світові правду про ситуацію у Криму, та проукраїнських активістів, які чинили спротив російському вторгненню навесні 2014 року, давали усвідомлення, що ти можеш бути наступною», – згадує журналістка про небезпеку власному життю. Загалом ситуація у Криму на початку війни була дуже нестабільною. Завдяки розповідям незалежних журналістів, таких, як Анна Андрієвська, ми можемо скласти об'єктивну картинку пройдешніх подій [14, с. 11];

- Станіслав Асєєв – воєнний журналіст. З початком війни на сході України залишився в окупованому Донецьку. Мав псевдонім Станіслав Васін. Співпрацював із газетою «Дзеркало Тижня», журналом «Український тиждень», «Радіо Свобода», об'єктивно описуючи події, свідком яких йому довелося бути. Тридцять один місяць журналіст провів у в'язниці «Ізоляція» [17], яку окупанти перетворили на концентраційний табір і у якій сотні людей пройшли через катування та тортури. Глава літопису «Етапи тортур: не герої, а ті, хто вижив» передає нам інформацію про становище в окупованому Донецьку, а також відношення окупаційної влади до журналістів. «Неможливо не підписувати (документи, які тобі дають бойовики – ред.). За всі роки мого перебування в «Ізоляції» я не бачив жодної людини, яка змогла б пройти всі чотири етапи, або

навіть дозволила б довести себе до останньої, четвертої. Як правило ваша воля ламається вже на перших двох, і необхідний підпис на документі з'являється протягом першої доби або навіть години – залежно від інтенсивності способу впливу», – згадує Асєєв про методи отримання бажаного російськими силовиками та сепаратистами. Загалом у в'язниці було чотири стадії тілесних ушкоджень, за допомогою яких терористи ламали емоційний стан людини та змушували робити те, що їм потрібно. Перша стадія – побиття. Роман розповідає, як саме це відбувалося: «Це могли бути удари в різні частини тіла, що справді витримати можна. У 2016–2017-х роках тут використовували матраци: людину обмотували ними подібно до спортивної груші й били годинами поспіль. Бити могли й по геніталіях: у цьому разі полонений роздягався догола, ставав обличчям до стіни й отримував ззаду удари в ділянку паху спеціальною трубкою». Також за словами полоненого журналіста були й більш жорстокі етапи, такі як: електричний струм (дроти кріпилися до різних частин тіла, у тому числі і до геніталій), згвалтування полоненого (яке більше розраховано не на тілесні ушкодження, а на емоційний стан полоненого) та, за словами Станіслава – найстрашніше, згвалтування членів сім'ї: «а потім нагадують, що має (він, полонений – ред.) дружину, доньку або сестру, яких також спустять у підвал та згвалтують у нього на очах». Усі розповіді Станіслава Асєєва дають чітке уявлення про нову міську адміністрацію та її методи вирішення проблем, які є антигуманними та порушують усі нормативно-правові акти пов'язані із правами людини, у тому числі і правами журналіста [14, с. 21].

- Петро Андрусечко – польський журналіст, політолог, учений, публіцист українського походження. На початку бойових дій на території України вирішив повернутися та документувати воєнні злочини країни агресора. Літопис про Петра Андрусечко поділяється на різні розділи, у яких йдеться про місце перебування журналіста. У розділі «Крим» журналіст розповідає про референдум, який російська влада провела після окупації півострову: «Другий раз їздив до Криму на так званий «референдум». Ми знімали російських козаків і військових – нам погрожували зброєю». У розділі «Донбас» Петро Андрусечко

згадує: «Я намагався робити сюжети, хоча було непросто: довкола багато озброєних людей, які незрозуміло кому підпорядковуються. Були спроби зірвати прямий ефір, коли дізнавалися, що я польський кореспондент», – згадує Петро Андрусечко [14, с. 43].

Із приходом повномасштабної війни в Україну робота журналістів стала небезпечнішою. Документування військових подій довело, що російські військові не дотримуються міжнародного права [43; 41]. ЗМІ становляться «мішенями» для окупаційної влади. Вони ризикують життям, фізичним і ментальним здоров'ям, працюючи в небезпечних зонах, але їх присутність важлива для того, щоб звести до мінімуму дезінформацію, яка може поширюватися під час війни, та показати суспільству воєнні злочини, які здійснюються російськими військовими. Згідно підрахунку Інституту масової інформації, за період війни в Україні з 24 лютого 2022 року загинуло 76 медійників, з яких: 10 – під час виконання професійних обов'язків; 66 – як учасники бойових дій або внаслідок російських обстрілів чи катувань [48]. Також Інститут масової інформації надає статистичні дані щодо інших інцидентів, які трапились від початку війни до 31 грудня 2023 року: 113 медіа припинили роботу через вторгнення Російської Федерації; 9 журналістів було взято у полон або викрадено; 15 журналістів зникли безвісти; 9 журналістів поранено ворожими уламками; 50 журналістів отримали погрози від окупаційної влади; 13 разів журналісти потрапили під ворожий обстріл; 11 разів було обстріляно телевізійні вежі; 5 редакцій ЗМІ було захоплено; 32 кіберзлочини проти журналістів; 6 разів було вдале блокування інтернет-доступу до медіа тощо [30]. Моніторинг Інституту масової інформації активний і досі та буде оновлюватися до завершення війни в Україні.

З приходом війни в Україну багато ЗМІ опинилися перед вибором – працювати далі чи тимчасово припинити роботу заради безпеки. Журналісти регіональної дирекції «Суспільне Харків» на початку вторгнення працювали у дистанційному форматі, а в офісі знаходилось 2 людини. Це лінійна продюсерка Олександра Новосел і шеф-редактор В'ячеслав Мавричев, який розставив

наступні пріоритети щодо безпеки своєї команди: «Перше і найголовніше завдання зараз – зберегти кожного члена команди. Жоден кадр, жодна строчка чи включення – не варті життя людини. Відтак, кожен репортер, оператор, вебред мав право покинути Харків у будь-який момент. І це лише додало гнучкості, зменшило ризики зупинки виробництва. Адже ті, хто виїхали – мали стабільний інтернет та зв'язок. Вони могли збирати інформацію від спікерів телефоном, приймали відео/фото/коментарі від кореспондентів у Харкові, оброблювали їх і публікували на різних платформах» [Дод. Д, абзац 2]. За ініціативи шеф-редактора В'ячеслава Мавричева було організовано «корпункти» по всьому Харкову, завдяки яким журналісти могли швидко дістатися локації зйомки: «Коли громадський транспорт зупинився, а наша компанія-перевізник припинила з нами роботу – ми перетворили будинки та укриття репортерів на мережу корпунктів. Кореспонденти розіхалися по знайомих, родичах і навіть селилися просто у випадкових барах – у різних районах Харкова. Тож, коли щось ставалося, нам не потрібно було шукати транспорт: найближчий кореспондент пішки діставався до місця події і відпрацьовував матеріал для усіх платформ. Завдяки такій мережі ми також могли проводити акустичний моніторинг: у яких районах просто зараз чути вибухи – і попереджали читачів. Якщо у когось зникало світло – його чергування автоматично підхоплював кореспондент з іншого району. Включення та наповнення стрічки новин не припинялися цілодобово» [Дод. Д, абзац 3].

2.4 Інформаційна війна в Україні

Інформаційна війна – це протистояння в інформаційному просторі, де різні об'єкти (держави, неурядові організації, економічні структури та інші) борються за вплив на суспільство. Ця боротьба включає в себе комплекс заходів, спрямованих на шкоду інформаційній сфері противника та захист власної [29, с. 1].

Суть інформаційної війни полягає в порушенні інформаційного обміну в тилу противника. Ця зброя не завдає прямих втрат у живій силі, але є надзвичайно ефективною. Вона не знищує людей, а руйнує державний механізм. За словами В. Петрика, автора юридичного журналу «Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи» завданнями інформаційної війни є:

- Створення атмосфери бездуховності та негативного ставлення до культури та історичної спадщини.
- Маніпулювання громадською думкою та політичною орієнтацією для дестабілізації ситуації в країні та хаосу.
- Розпалювання конфліктів, недовіри, ворожнечі та боротьби за владу.
- Провокація соціальних, політичних, етнічних і релігійних зіткнень.
- Дискредитація історичної та національної самобутності.
- Зміна системи цінностей, способу життя та світогляду.
- Применшення світових досягнень та перебільшення помилок.
- Провокування репресій проти опозиції.
- Зниження рівня інформаційного забезпечення влади.
- Інспірування помилкових управлінських рішень.
- Введення населення в оману щодо роботи влади.
- Підрив авторитету та дискредитація дій влади.
- Ініціювання страйків, заворушень і протестів.
- Підрив міжнародного авторитету держави.
- Створення та посилення опозиційних груп.
- Формування передумов до економічної, духовної чи військової поразки.
- Представлення свого способу життя як моделі для наслідування.
- Підрив морального духу населення.
- Зниження обороноздатності та бойового потенціалу.
- Захист від деструктивного інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного впливу.
- Нанесення шкоди інформаційно-технічній інфраструктурі ворога [39].

Інформаційна війна в Україні почалася після окупації ОРДЛО та АРК і міста Севастополь та загострилася із початком нової повномасштабної фази у 2022 році. Як збройний конфлікт, так і інформаційну війну можна поділити на декілька фронтів:

- внутрішній фронт – вплив на громадську думку населення, маніпулювання українською громадськістю, негативне ставлення щодо певних політичних і соціальних проєктів, розпалювання національної ворожнечі тощо;
- зовнішній фронт – вплив на світову думку, виправдання збройної агресії на території України, демонізація суспільства та влади України тощо;
- кіберфронт – у період з 2022 по 2023 роки на «Національний банк України», «Київстар», «Monobank», інші організації та ЗМІ було проведено багато кібератак різного рівня потужності [3; 21; 37].

Інформаційний ресурс «Wikipedia» зробив змістовну добірку про випадки інформаційної війни, джерелами якої стали десятки українських і зарубіжних матеріалів [9].

З 24 лютого 2022 року, коли Росія розпочала повномасштабну фазу війни в Україні, спостерігається значне зростання ворожої пропаганди. Російські державні телеканали заповнили ефір фейковими новинами та пропагандистськими матеріалами, щоби виправдати свою агресію. ЗМІ не втомлюються поширювати дезінформацію про «неонацистів» (або «нацистів») в Україні [20, с. 62]. Цей фейковий наратив використовується для того, щоб знецінити Україну та заперечити її право на самовизначення на міжнародній арені. Окрім цього, російська пропаганда робить акцент на тому, що вся проблема полягає в нібито існуючих «нацистах» та «бандерівцях», які, як стверджується, гноблять російськомовне населення України [31, с. 47–51].

Крім того, в інформаційній війні Росії робляться спроби дискредитувати українське військове та політичне керівництво, виставити його як «зрадницьке». Яскравим прикладом слугує міф про «втікача» – президента В. Зеленського [62].

В умовах інформаційної війни журналістам доводиться більш ретельно перевіряти інформацію та джерела на достовірність. Для цього необхідно дотримуватися наступних правил:

- Посилатися лише на першоджерело.
- Шукати інформацію про новину у декількох джерелах.
- Аналізувати доказову базу, яка представляється у джерелі.
- Визначити шляхи поширення та канали, у яких розповсюджується інформація.
- Перевірити канали на незалежність думок.
- Дослідити, чи дійсно інформація є правдивою [34, с. 73–74].

Окрім того, інформаційна війна може призвести до обмеження свободи слова та доступу до об'єктивної інформації. Журналісти можуть стикатися з цензурою, блокуванням доступу до деяких джерел, а також фальсифікацією даних. Це ускладнює їхню професійну діяльність та позначається на якості продукту, який вони надають громадськості.

У таких умовах особливо важливою стає роль міжнародних і національних організацій, які захищають права журналістів. Вони повинні надавати підтримку, сприяти безпеці журналістської професії та виступати проти будь-яких форм цензури та обмежень свободи слова.

Роки інформаційної війни призвели до негативних наслідків в Україні. На міжнародному рівні російська пропаганда мала певний успіх у дезінформуванні деяких людей про війну в Україні, однак загалом міжнародна громадська думка переважно підтримує Україну [59]. Українська влада вживає низку заходів у протидії російській інформаційній війні, надаючи органам влади та неурядовим організаціям завдання виявляти та спростовувати фейкові новини [60], проводити заходи з просвіти населення щодо виявлення ІІСО [8], інвестування в кібербезпеку країни [18] тощо.

РОЗДІЛ III

АНАЛІЗ ІНТЕРВ'Ю З ВІЙСЬКОВИМ І ВОЄННИМИ ЖУРНАЛІСТАМИ

3.1 Загальні дані про учасників інтерв'ю. Біографічні відомості

Війна в Україні стала випробуванням не лише для українського народу, але й для медіа. Журналісти, які висвітлюють події на передовій або з тилу, змушені працювати в умовах небезпеки та постійного емоційного напруження. Їхня професійна місія – інформувати суспільство про хід війни, розкривати злочини агресора та документувати історію для майбутніх поколінь.

Цей підрозділ ґрунтується на інтерв'ю з військовими та воєнними журналістами, які безпосередньо знімали події на фронті або висвітлювали їх з різних ракурсів. Їхні різноманітні точки зору та професійний досвід дають змогу дослідити особливості медіасфери воєнного часу, виклики й етичні дилеми, з якими стикаються працівники ЗМІ, а також роль медійників у боротьбі за свободу та незалежність України.

У цьому підрозділі ми проаналізуємо думки професійних журналістів щодо трансформації журналістики воєнного часу. Для цього ми взяли інтерв'ю у трьох воєнних журналістів та однієї військової: Анастасії Дашко, Дениса Клименка, Тетяни Наконечної та Руслани Богдан відповідно. Також ми отримали коментар від шеф-редактора «Суспільне Харків» В'ячеслава Мавричева. Цих журналістів об'єднує високий рівень професійності у роботі з воєнною тематикою. Розмови відбувалися в дистанційному форматі за допомогою соціальної мережі фейсбук та месенджера телеграм.

• **Анастасія Дашко. Воєнна журналістка:**

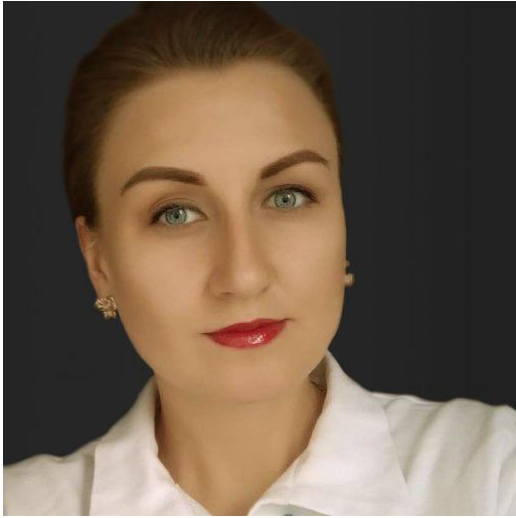
Закінчила Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Анастасія почала працювати журналістом у 2010 році на харківському Обласному телебаченні. Після повернення до Сєвєродонецька стала кореспонденткою «Суспільне. Донбас». Згодом почала співпрацювати і з онлайн-медіа, зокрема з «Вільним радіо», «Східним варіантом», «Сєвєродонецьком онлайн», у яких створювала матеріали саме воєнної журналістики. Професійна мрія: зняти сюжети та написати статті про деокупацію та відбудову Луганщини [1] [Дод. 1, питання 1–2].

• **Денис Клименко. Воєнний журналіст:**

Поеднує роботу з навчанням у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна на 3 курсі спеціальності «Журналістика». Почав журналістську кар'єру у 2022 році. Працював у Хмельницькій регіональній муніципальній телерадіокомпанії «Місто»
Зараз є мультимедійним воєнним журналістом у «Гвара Медіа». Шукає теми, знімає відеоматеріали, монтує та виконує іншу професійну роботу [Дод. 2, питання 1–2].

• **Тетяна Наконечна. Воєнна журналістка:**

Закінчила Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана та Львівський національний університет імені Івана Франка. Працює журналісткою з 2008 року. Журналістка Факти ICTV, воєнна кореспондентка. У «Фактах» працює із 2018 року. Періодично знімає сюжети про російсько-українську

війну [54] [Дод. 4, питання 1–2].

• **Руслана Богдан. Військова журналістка:**

Закінчила Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Почала журналістську кар'єру з кінця 2019 року в Харківській регіональній філії «Суспільне Харків» У 2022 році увійшла до військової журналістики та почала нести службу в 92-й окремій штурмовій бригаді імені кошового отамана Івана Сірка на посаді солдата-

фотографа [Дод. 3, питання 1–2].

3.2 Перехід українських медійників до журналістики воєнного часу.

Труднощі у цьому процесі

З початком війни в Україні у 2014 році, а в подальшому нової повномасштабної фази 24 лютого 2022 року, журналісти опинилися на передовій інформаційного фронту. Перехід від цивільної журналістики до воєнної вимагав швидкої адаптації до нових умов, зокрема роботи в зонах активних бойових дій

та висвітлення військових тем. Цей процес супроводжувався численними труднощами, як особистими, так і професійними. Досвід Анастасії Дашко, Руслани Богдан та Тетяни Наконечної демонструє, що успішна адаптація до нових умов залежала від попереднього досвіду, рівня підготовки та здатності швидко освоювати нові знання і навички. Кожен із них по-своєму пристосувався до нових реалій, виявивши професіоналізм та мужність у складних умовах воєнного часу. Денис Клименко не відповідав на питання про перехід, оскільки на момент збройного конфлікту в ОРДЛО він ще не працював журналістом.

Анастасія Дашко розпочала свою журналістську кар'єру на місцевому телебаченні у Сєверодонецьку. За словами Анастасії цей досвід дозволив швидко адаптуватися до нових умов: «Я працювала на місцевому телебаченні у Сєверодонецьку, спочатку це було обласне телебачення, потім це стала філія суспільного телебачення. І оскільки Луганщина була прифронтовим регіоном, я до 2022 року працювала з воєнною тематикою, ми висвітлювали обстріли, коли вони були, і також працювали з військовими. Тому для мене не було різкого переходу від цивільної журналістики до воєнної. І зараз періодично ми працюємо з військовими, у Донецькій області знімаємо сюжети» [Дод. 1, питання 3]. Для Анастасії Дашко плавний перехід пояснювався її попереднім досвідом, який включав роботу в умовах воєнних дій. Анастасія Дашко зазначає значні зміни у своїй професійній діяльності через переміщення на великі відстані: «Моя професійна діяльність дуже змінилася, бо раніше ми жили і працювали в Луганській області, а зараз я живу в Дніпрі. Тобто навіть щоб потрапити кудись безпосередньо на лінію зіткнення, це вже зовсім інша специфіка, і як мінімум їхати дуже далеко» [Дод. 1, питання 5]. До початку повномасштабного вторгнення робота була більш стабільною і безпечною, що дозволяло висвітлювати військові події з меншою загрозою для життя. Зараз же робота стала набагато небезпечнішою: «До 2022 року здебільшого це було перемир'я. (...) Стало набагато небезпечніше працювати, висвітлювати війну» [Дод. 1, питання 5]. Дашко також підкреслює зростання ролі журналістів у підтримці армії, зокрема через збори коштів та інформування про потреби

військових: «Журналісти стали більш залученими до допомоги... дуже багато грошей збирають саме журналісти, коли вони роблять сюжет про якусь бригаду» [Дод. 1, питання 5].

Руслана Богдан навпаки зіткнулася з різким переходом від цивільної до воєнної журналістики: «Мій перехід стався 24 лютого, коли Росія почала повномасштабну війну проти України. Насправді з моєї підготовки, незадовго до повномасштабного вторгнення, у Харкові відомий журналіст Олександр Махов проводив практичну лекцію «Як не треба знімати війну». Я ходила на цю лекцію і вона мені дуже допомогла, я зрозуміла, як висвітлюють війну та чого не можна знімати». Практична лекція Олександра Махова стала важливим підґрунтям для її роботи в нових умовах. Для Руслани Богдан початок повномасштабної війни став справжнім викликом, оскільки їй довелося швидко адаптуватися до роботи в умовах війни, до яких вона не була підготовлена: «З початком повномасштабної війни довелось знімати війну на Харківщині, працювати з військовими, чого я взагалі не вміла та не розуміла» [Дод. 3, питання 4]. Руслана зазначає, що їй довелося швидко освоювати нову термінологію та специфіку військових підрозділів, що стало важливим аспектом її професійного розвитку в нових умовах: «Я не могла розрізнити де рота, а де батальйони. (...) З плином часу все це вивчилось» [Дод. 3, питання 4].

Тетяна Наконечна має великий досвід роботи, що дозволило їй більш плавно адаптуватися до умов воєнної журналістики: «Так, я працювала на фронті до повномасштабної війни. Ні, мені було не складно перейти тоді до воєнної журналістики, бо я вирішила, що для початку буду розповідати про людей для людей. Для цього не треба було розуміти різницю між СПГ і РПГ та знати калібр БМП. Це все прийшло згодом» [Дод. 4, питання 3]. Тетяна наголошує на важливості аспекту роботи з громадськістю. Вона вирішила зосередитися на розповіді про осіб, які знаходяться на фронті, і поступово вивчала військову тематику, щоб краще розуміти контекст. Важливою складовою її роботи було набуття теоретичних знань про військову техніку і зброю, що допомагало їй у подальшій професійній діяльності. Таким чином, для Тетяни Наконечної

ключовим аспектом успішного переходу було не лише професійний підхід до роботи, але й розуміння подій, які вона висвітлювала. Тетяна відзначає суттєві зміни у багатьох аспектах своєї роботи, зокрема у підвищенні рівня безпеки та складності логістики: «Раніше росіяни не били по тилах. (...) Була набагато простіша логістика, існували умовно безпечні місця» [Дод. 4, питання 5]. Нові умови вимагали від Наконечної більше обережності й обмежили можливості пересування і зйомок: «Сьогодні прилетіти може навіть в орендовану квартиру, де ти пишеш сюжет, або по машині, в якій ви їдете на передову [Дод. 4, питання 5]. Крім того, складність домовленостей та координації з різними військовими підрозділами також суттєво вплинула на роботу журналістів: «Складніше стало домовлятися про зйомки. (...) Зйомки часто зриваються через динаміку бойових дій» [Дод. 4, питання 5].

Досвід Анастасії Дашко, Руслани Богдан та Тетяни Наконечної демонструє, що успішна адаптація залежала від різних факторів. Всі три журналістки відзначають суттєві зміни в роботі, а саме підвищення рівня безпеки, складність логістики, домовленостей з військовими.

Новинарники, які зуміли адаптуватися до нових умов, продемонстрували професіоналізм, мужність і відданість своїй справі. Вони відіграють важливу роль у підтримці армії та інформуванні суспільства про війну.

3.3 Зміна спеціалізації українських журналістів в умовах повномасштабної війни

При написанні наукової роботи ми зробили припущення, що із початком війни усі журналісти стали «воєнними» через те, що почали працювати в нових умовах. Це припущення базується на думці, що робота журналістів, незалежно від їхньої первинної спеціалізації, тепер тісно пов'язана з висвітленням подій війни. Воєнні журналісти Анастасія Дашко, Денис Клименко та Тетяна Наконечна допомогли розібратися у цьому питанні, спираючись на власний

досвід. Руслана Богдан не відповідала на питання через те, що її специфіка роботи не пов'язана з воєнною журналістикою.

Анастасія Дашко вказує на складність однозначного визначення всіх журналістів як воєнних, відзначаючи, що багато колег продовжують висвітлювати інші теми, хоча війна впливає на всі сфери життя: «Частина колег висвітлює інші теми, наприклад, наукову журналістику чи економічну – і не всі висвітлюють війну» [Дод. 1, питання 4]. Анастасія наводить приклад своєї роботи про те, що воєнна журналістика полягає не лише у висвітленні військових подій, але і в історіях людей, які постраждали від війни: «Для сайту «Сєверодонецьк онлайн» я пишу статті про переселенців, про наших мешканців Луганської області. (...) Тобто ця моя діяльність не пов'язана з висвітленням війни, але історії цих людей пов'язані безпосередньо з війною» [Дод. 1, питання 4]. Таким чином, за словами Дашко, війна торкається всіх, але не всі журналісти стали воєнними.

Денис Клименко висловлює думку, що воєнними журналістами стали ті, хто працює в прифронтових регіонах, де бойові дії є повсякденними реаліями: «Воєнними стали усі журналісти, які знаходяться у прифронтових регіонах. (...) що стосується регіонів, в яких нема бойових дій, то я б не сказав, що там журналісти стали воєнними» [Дод. 2, питання 3]. Денис також підкреслює, що війна є головним інформаційним приводом у країні, але це не перетворює всіх журналістів на воєнних: «Війни зараз стало більше в усіх, це ТОП-1 інфопривід у нашій країні, але все одно, умовно в Закарпатті, де немає навіть комендантської години, я б не сказав, що там всі воєнні журналісти» [Дод. 2, питання 3]. Клименко вважає себе воєнним журналістом через свою безпосередню роботу у зонах бойових дій, але розмежовує це від загальної журналістської діяльності в мирних регіонах.

Тетяна Наконечна надає чітке визначення терміну «воєнний журналіст»: «Для мене воєнні журналісти – це ті, які їздять на передову і роблять матеріали звідти» [Дод. 4, питання 4]. Вона також зазначає, що її колеги, які не їздять на фронт, не ідентифікують себе як воєнні журналісти, незважаючи на те, що всі

медійники в Україні змушені висвітлювати війну у тій чи іншій мірі: «Про війну розповідають усі журналісти, бо це наша дійсність, це наша робота» [Дод. 4, питання 4]. Наконечна наголошує на важливості різних аспектів висвітлення війни, включаючи ветеранів, мобілізацію та воєнні злочини, але не вважає це достатнім для визначення всіх журналістів як воєнних.

Отже, не можна однозначно стверджувати, що всі медійники стали воєнними з початком війни. Їхні ролі та функції у висвітленні подій різняться та залежать від спеціалізації, місця роботи тощо.

Важливо розуміти, що війна вплинула на роботу всіх працівників ЗМІ в Україні, змусивши їх адаптуватися до нових реалій. Дехто зосередився на висвітленні військових подій, інші – на темах, пов'язаних з наслідками війни.

Незважаючи на різницю в підходах, всі журналісти роблять важливий внесок у інформаційний простір країни, допомагаючи людям зрозуміти події, що відбуваються, та зберегти документальні згадки про війну.

3.4 Фактори, які визначають воєнну журналістику та її відмінність від військової.

У цьому підрозділі ми досліджуємо основні фактори, які визначають воєнну журналістику, а також аналізуємо її відмінність від військової журналістики, базуючись на поглядах журналістів Анастасії Дашко, Дениса Клименка, Руслани Богдан та Тетяни Наконечної.

Воєнна журналістика охоплює широке коло тем і подій, пов'язаних з війною, але не обмежується висвітленням військових дій.

Анастасія Дашко зазначає, що воєнна журналістика має ширше поле діяльності, включаючи соціальні, економічні та гуманітарні аспекти війни: «Війна – це не тільки про військових, це ще й про цивільних, які також залучені до війни, можуть бути постраждалими» [Дод. 1, питання 6].

Денис Клименко підкреслює, що воєнна журналістика – це безпосередньо висвітлення зони бойових дій, прифронтової зони, деокупованих територій, а

також історій цивільних, які пережили окупацію або перебувають близько до фронту або військових [Дод. 2, питання 5]. Таким чином, воєнна журналістика документує наслідки війни для різних верств населення, що робить її важливим джерелом інформації про людський вимір конфлікту.

Руслана Богдан також акцентує на тому, що воєнна журналістика охоплює ширший спектр тем, ніж просто військові операції: «Воєнна журналістика – це про війну, військова – про війська» [Дод. 3, питання 6].

Військова журналістика, на відміну від воєнної, має вузьке спрямування й орієнтована на висвітлення діяльності військових сил.

Анастасія Дашко зазначає, що військові журналісти часто є частиною військових структур і працюють у виданнях, таких як «Армія.Inform»: «Військова журналістика — це саме військові журналісти, яких зараз багато. (...) це ще й прес-офіцери, які допомагають не тільки проводити зйомки, а ще й висвітлюють діяльність своїх підрозділів» [Дод. 1, питання 6]. Ця специфіка означає, що військові журналісти мають доступ до внутрішньої інформації армії, яку цивільні журналісти часто не можуть отримати.

Денис Клименко розповідає, що військова журналістика зосереджується виключно на новинах і подіях зсередини військових структур: «Якщо казати про військову журналістику, то тут ти маєш бути саме в армії. (...) це не про історії цивільних, а про історії саме виключно військових, різних бригад» [Дод. 2, питання 5]. Таким чином військова журналістика є внутрішнім голосом армії, який документує та поширює інформацію про діяльність військових підрозділів.

Руслана Богдан уточнює, що військові журналісти є військовослужбовцями, які спеціалізуються на журналістиці: «Військова журналістика – це про тих, хто в силах оборони. (...) це інформаційні ресурси, такі як "Армія.Inform", "Військове телебачення"» [Дод. 3, питання 6]. Це підкреслює інституційну природу військової журналістики, яка є складовою частиною військових структур.

Тетяна Наконечна робить акцент на правовому статусі військових журналістів: «Військовий журналіст – це той, хто служить у війську. Має звання, зброю і право її застосовувати. Цивільні не є комбатантами¹⁷, вони не мають права стріляти» [Дод. 4, питання 7]. Таким чином, військові журналісти мають особливі права та обов'язки, які відрізняють їх від цивільних медійників.

Отже, ключовими відмінностями між воєнною та військовою журналістикою є широта тематики, методи збору даних і доступ до інформації. Воєнна журналістика висвітлює ширший спектр тем, пов'язаних з війною, в той час як військова зосереджена виключно на діяльності військових сил.

3.5 Підходи українських журналістів до підготовки матеріалів про війну

Підготовка матеріалів про війну вимагає від кореспондентів особливих підходів і навичок, які враховують складні та небезпечні умови роботи. Українські медійники, які працюють у прифронтових зонах адаптують свої методи збору інформації для забезпечення своєї безпеки та достовірного висвітлення подій.

Денис Клименко описує свій підхід до підготовки матеріалів: «Як я це роблю: просто шукаю можливості, контакти тих, з ким я можу записати історії, які я хотів би висвітлити, про тих, хто був, можливо, в окупації, хто зараз в зоні бойових дій живе із цивільних, про військових, з якими я хотів би поспілкуватися, і власне так роблять усі» [Дод. 2, питання 4]. Він підкреслює важливість активної комунікації та встановлення зв'язків з різними джерелами інформації. Важливу роль відіграє також координація з організаціями, які допомагають журналістам отримувати дозволи й організувати зйомки в гарячих точках: «Дуже добре, що з'явилася така ініціатива як "Харківський

¹⁷ Комбатанти – у міжнародному праві особи, які входять до складу збройних сил воюючої країни, беруть участь безпосередньо у воєнних діях.

Медіа-Хаб¹⁸, яка допомагає і місцевим (українським) журналістам, і іноземним організувати зйомки в гарячих точках, і з військовими, тому що це дуже полегшує роботу» [Дод. 2, питання 4].

Руслана Богдан наголошує на дотриманні принципів безпеки й етичних стандартів у журналістиці. Вона наголошує на необхідності захисту як себе, так і героїв матеріалів від можливих негативних наслідків: «Найперше, що треба розуміти будучи військовим журналістом – це не нашкодити собі та своїй репутації, не нашкодити героям та людям, про яких ти пишеш. Найголовніше – розуміти правила безпеки, чого не можна робити» [Дод. 3, питання 5]. Це включає уважне ставлення до деталей, які можуть бути використані ворогом для пропаганди: «Я для себе керувалася принципом безпеки, тобто для чого я це пишу про ту чи іншу деталь, для чого я її згадую або навпаки для чого я її упускаю, як може використати цю інформацію ворог» [Дод. 3, питання 5].

Журналістам часто доводиться швидко адаптуватися до нових ситуацій і працювати з різними типами героїв. Руслана Богдан звертає увагу на важливість уміння вести інтерв'ю та адаптуватися до обставин: «Треба мати швидку реакцію, розуміти ситуацію, мати певні навички інтерв'ю. Як розговорити наприклад військову людину, якій всі інтерв'ю не дуже цікаві» [Дод. 3, питання 5]. Цей аспект роботи включає вміння створювати довірчі відносини з інтерв'ююваними та забезпечувати їхню безпеку, що є особливо важливим у воєнних умовах: «Тому треба зважати в першу чергу на безпекові аспекти, щоб живий залишився і ти, і твої герої матеріалів» [Дод. 3, питання 5].

В'ячеслав Мавричев говорячи про підходи журналістів до створення матеріалів в умовах війни започаткував новий термін: «"One-man-band" – це людина-оркестр. Дістатися до місця події найближчому кору – це пів справи. Тепер треба цей матеріал відзняти. І інструмент для цього є у кишені в кожного – мобільний телефон. Будемо відверті: глядачу байдуже – якою буде якість картинки. Чи буде глибина різкості у кадрі і FullHD, або це будуть 10

¹⁸ Kharkiv Media Hub – підрозділ київського комунікаційного майданчику «Media Center Ukraine». Платформа для підтримки українських та іноземних ЗМІ в Харкові [64].

мегапікселей. Найголовніше, що показувати – а не в якій якості. Відтак, спершу без штативів, світла та мікрофонів, але репортери щодня відпрацьовували по кілька відеоматеріалів на власні смартфони. І ці матеріали виходили у національному марафоні, на радіо й Youtube. (...) Коли обстрілів поменшало, ми змогли вивести кілька операторів з професійною технікою. Але репортери продовжували робити включення з телефонів та просилися і далі самі знімати сюжети. По-перше, так легше – як репортер, ти краще знаєш, що тобі потрібно у кадрі для твого матеріалу, і згодом швидше пишеш цей матеріал, адже знаєш усю свою картинку. По-друге, працювати одному виходить значно оперативніше, зменшується логістичне навантаження. Не треба нарізати кола по місту, щоб зібрати і розвезти всю знімальну групу» [Дод. Д, абзац 4]. Медійники стають універсальними людьми, які одночасно виконують роботу всієї знімальної групи, яка була за мирних часів.

Отже, можна виділити ключові особливості підготовки матеріалів про війну, такі, як активний пошук інформації, дотримання принципів безпеки, етичність, вміння вести інтерв'ю та адаптивність.

Журналісти самостійно шукають контакти потенційних героїв, контактують з різними джерелами інформації, використовують можливості, які надають спеціалізовані організації. Вони мають усвідомлювати ризики та вживати заходів для захисту себе та своїх героїв. Важливо не лише не завдати шкоди героям, а й не давати ворогу матеріалів для пропаганди. Медійники мають вміти налагоджувати контакт з людьми, розмовляти з військовими, цивільними, збирати інформацію в складних умовах. Працівники ЗМІ мають бути готовими до швидких змін у ситуації та вміти працювати з різними типами інформації.

3.6 Розвиток української журналістики воєнного часу.

Українська журналістика воєнного часу зазнала значних змін і досягла високого рівня розвитку за думкою професійних журналістів, в яких ми брали

інтерв'ю. Війна, що триває в Україні, вимагає від журналістів не лише високого професіоналізму, але й оперативності та відповідальності.

Анастасія Дашко зазначає, що українська військова журналістика досягла великого розвитку, такого, якого не було в інших країнах, оскільки журналісти працюють майже онлайн, висвітлюючи бойові дії. Вона також підкреслює технічну специфіку сучасної війни, де використовуються дрони, що дозволяє журналістам фіксувати бойові дії на відео [Дод. 1, питання 7].

Денис Клименко звертає увагу на необхідність дотримання чітких правил роботи в зоні бойових дій, зокрема отримання акредитації від Міністерства оборони України. Він також вказує на проблеми, пов'язані з браком незалежних видань, які могли б висвітлювати важливі проблеми суспільства [Дод. 2, питання 6].

Руслана Богдан акцентує увагу на складнощях комунікації між кадровими військовими та журналістами, зокрема у взаємодії з пресслужбами. Вона також підкреслює, що війна швидко розвивається, що вимагає від журналістів адаптації до нових умов та засобів, таких, як використання дронів для спостереження. Богдан зазначає, що хоча військова журналістика розвивається разом із війною, вона не хотіла б, щоб цей розвиток продовжувався, оскільки це означало б продовження конфлікту [Дод. 3, питання 7].

Тетяна Наконечна додає, що українська військова та воєнна журналістика задає тон на міжнародному рівні, оскільки ніде у світі немає війни такої масштабності та інтенсивності. Вона зазначає, що багато іноземних кореспондентів, які працювали в різних гарячих точках, зізнаються, що такого не бачили ніде і ніколи. Водночас, вона підкреслює, що українські журналісти змушені вчитися «на ходу», працюючи в умовах, де Росія не дотримується міжнародного законодавства та спеціально обстрілює цивільних, медичні й евакуаційні машини. Тетяна також звертає увагу на виклики, пов'язані з оперативністю висвітлення подій, зважаючи на запит суспільства в умовах соціальних мереж [Дод. 4, питання 8].

Таким чином, українська журналістика в умовах війни демонструє високий рівень професіоналізму та адаптації до складних умов. Незважаючи на значні досягнення, існує багато напрямів для подальшого розвитку, включаючи покращення комунікації з військовими, збільшення кількості незалежних видань та підвищення рівня безпеки для медійників. Війна в Україні стала серйозним випробуванням для працівників ЗМІ, але одночасно і можливістю для професійного зростання та вдосконалення навичок у висвітленні конфліктів.

ВИСНОВКИ

Поняття журналістики воєнного часу дуже швидко увійшло до сучасного медійного простору України із приходом війни. З 2014 року інформаційна сфера нашої країни кардинально змінила напрямок руху. Початок воєнних дій в окремих районах Донецької та Луганської областей, а також анексії Автономної Республіки Крим призвели до того, що ЗМІ, як правило, в Донецькій та Луганській областях почали висвітлювати безпосередньо ситуацію на фронті та в прифронтових містах. Редакції, які перебували на окупованій території, були захоплені російською владою, а деякі добровільно перейшли на бік окупантів і почали співпрацювати з ними. Ситуація змінилася у 2022 році із початком нової повномасштабної фази війни в Україні. Усі медіа в країні почали писати про війну.

У нашій роботі розглянуто основні поняття журналістики воєнного часу, а саме «воєнну журналістику» та «військову журналістику». Перша – висвітлює військові події, гуманітарні катастрофи та історії людей, які постраждали від війни, тоді як друга – охоплює спектр питань, пов'язаних з військовою справою, включаючи внутрішню діяльність армії та військове життя.

Ми дослідили вплив війни на професійну діяльність українських журналістів, а саме виявили, що робота медійників стала більш пов'язаною з висвітленням воєнних подій. Частина журналістів продовжує висвітлювати звичайні теми, як і в мирні часи, іноді створюючи матеріали про війну, а інші пов'язали своє життя з військовою справою, зосередившись на новинах всередині війська. Також у медійників з'явилася необхідність у дотриманні чітких правил роботи в зоні проведення бойових дій та адаптації до нових умов та технологій, наприклад, робота без знімальної групи та використання у роботі нових пристроїв, таких, як дрони, які дозволяють журналістам фіксувати бойові дії з відстані, знижуючи ризики для життя.

У роботі висвітлено рекомендації для підвищення достовірності журналістських матеріалів в умовах воєнних конфліктів, в яких ми зазначили, що необхідно дотримуватися журналістських стандартів, у тому числі і міжнародних, перевіряти джерела інформації, уникаючи поширення фейків і маніпуляцій. Також важливо забезпечувати баланс у висвітленні подій, ретельно перевіряти факти та дотримуватися принципів об'єктивності.

Ми проаналізували інтерв'ю з професійними журналістами воєнного часу та дійшли до висновків, що: журналісти, які працюють в зоні бойових дій, виконують важливу роль у інформуванні громадськості про події на фронті, їх наслідки та вплив на цивільне населення; трансформація журналістики воєнного часу включає розвиток навичок безпечної роботи в зоні конфлікту та вирішення етичних дилем; важливою темою є питання етики, безпеки журналістів і роль медіа в інформаційній війні; професійні журналісти воєнного часу надають рекомендації для підвищення достовірності журналістських матеріалів в умовах воєнних конфліктів; трансформація журналістики воєнного часу з 2014 по 2023 роки в Україні відображається на специфіці роботи журналістів у період війни, їхніх професійних та етичних навичках, а також на медійному ландшафті під впливом збройної агресії.

Ми дослідили трансформації журналістики воєнного часу з 2014 по 2023 роки в Україні, і дійшли до висновків, що працівники ЗМІ відіграють важливу роль у воєнний період, допомагаючи донести інформацію до місцевого населення та світової спільноти. Вони адаптуються до нових умов, включаючи роботу в зонах активних бойових дій, і намагаються виконувати свою місію об'єктивно, з дотриманням етичних стандартів. Також виявлено, що війна суттєво вплинула на підходи та методи роботи журналістів, поставивши перед ними нові виклики в умовах сучасного збройного конфлікту.

У результаті проведеного дослідження ми визначили, що трансформація воєнної та військової журналістики України в період з 2014 по 2023 роки відображає складні виклики, з якими стикаються журналісти. Медійники переходять до журналістики воєнного часу та вимушені швидко адаптуватися до

нових умов, зокрема в зонах активних бойових дій. Важливою є їхня об'єктивність, дотримання етичних стандартів і міжнародного права, що ускладнюється у воєнний період.

Наше дослідження є актуальним для сучасної української журналістики в умовах нової повномасштабної фази російсько-української війни. Ми задокументували досвід професійних воєнних і військових журналістів, деякі з яких працюють у цій сфері понад 10 років. Вважаємо, що наші висновки можуть бути використані для подальшого вивчення журналістики воєнного часу як в Україні, так і за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анастасія Дашко. *Севєродонецьк онлайн*. URL: <https://sd.ua/team/a.dashko>.
2. Андрій Куликов. *Громадське радіо*. URL: <https://hromadske.radio/persons/andrij-kulykov>
3. Балашова Л., Калашник П. monobank пережив масштабну DDoS-атаку із навантаженням 580 млн запитів. Хакери майже два роки постійно атакують українські банки. Як це впливає на їхній бізнес. *Forbes.ua*. URL: <https://forbes.ua/innovations/tse-prosto-kosmos-monobank-perezhiv-masshtabnu-ddos-ataku-iz-navantazhennyam-580-mln-zapitiv-yak-podibni-ataki-vplivayut-na-biznes-22012024-18687>.
4. Барометр свободи слова. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova>.
5. Бердник Ю. В. Створення телеграм-каналу про повернення національного надбання з-за кордону в Україну : кваліфікаційна робота. Київ, 2023. 56 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/59927>.
6. Бичай Р. Зеленський, Порошенко, стеження та олігархи – інтерв'ю з Іриною Геращенко. *Суспільне | Новини*. URL: <https://suspilne.media/177879-zelenskij-porosenko-stezenna-ta-oligarhi-intervu-zi-spivgolovou-fraczii-es-irinou-gerasenko/>
7. Візнюк О. В. Інструменти інфомедійної безпеки в умовах воєнного стану : кваліфікаційна робота. Запоріжжя, 2023. 55 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/12339/Vizniuk%202023.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. ГУР МО застерігає перед новим витком ворожих ІПСО та закликає до єдності українського суспільства. *Івано-Франківська районна військова адміністрація*. URL: <https://ivano-frankivska-rda.gov.ua/news/1715329280/>.
9. Дезінформація під час російсько-української війни. *Українська Вікіпедія*. URL: <https://tinyurl.com/2ayhman5>

10. Дописувачі Вікіпедії. Список журналістів, які загинули в Україні. *Українська Вікіпедія*. URL: <https://tinyurl.com/2ybmngwscq>
11. Експлейнери: журналістська етика. *Комісія з журналістської етики*. URL: <https://cje.org.ua/library/ekspleynery-zhurnalistska-etyka/>
12. Єдині новини. *Українська Вікіпедія*. URL: <https://tinyurl.com/268wuxsx>
13. Житарюк М. Оцінка й переосмислення роботи журналістів в умовах війни за незалежність України. *Актуальні питання українського інформаційного простору*. Львів, 2023. С. 55. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/279558/274153>.
14. Журналісти на війні. Документальні дослідження, Ж92 хронікальний літопис, аналітика / передмова О. Наливайка, упорядник М. Сорока, худож.-оформлювач О. Гусалкова-Мешкова. Харків. Фоліо, 2022. 446 с.
15. Засідко Б. «Військовий журналіст має виховуватися в певному дусі, розуміти, що таке служба, розуміти себе в службі, любити армію і бути армійцем», – Тарас Грень». НСЖУ. URL: <https://nsju.org/publikaczii/vijskovyj-zhurnalist-maye-vyhovuvatysya-v-pevnomu-dusi-rozumity-shho-take-sluzhba-rozumity-sebe-v-sluzhbi-lyubyty-armiyu-i-buty-armijczem-taras-gren/>
16. Ібрагімов Т. "За нашою хронікою напишуть підручники". Українські журналісти в умовах війни. *Суспільне | Новини*. URL: <https://suspilne.media/247248-za-hronikou-nasoi-roboti-napisut-pidrucniki-z-istorii-ak-pracuut-ukrainski-zurnalisti-v-umovah-vijni/>
17. Ізоляція (в'язниця). *Українська Вікіпедія*. URL: <https://tinyurl.com/27ktazdn>
18. Інвестиції в кібербезпеку постійно зростають. *Урядовий Кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/investiciyi-v-kiberbezpeku-postijno-zrostayut/>.
19. Інтернет-журналістика: робота журналіста і редактора у нових ЗМІ : пер. с англ. / Р. Крейг. Київ. Києво-Могилянська Академія, 2007. 324 с.
20. Калініченко Б. Визначальні напрями формування стратегії протистояння інформаційній війні. *Держава і право. Серія : Політичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 61–73.

21. Кібератака на «Київстар». *Українська Вікіпедія*. URL: <https://tinyurl.com/26dg2h5t>
22. Книга Сергія Лещенка "Американська сага Павла Лазаренка" показує корумповане нутро української політики. *Українська правда*. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/pravda/51e9471f77bf9/>
23. Комарова О. Олігархічні медіа та ринок вільних ЗМІ: хто має платити за інформацію. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/svoboda-media-zmi-oligarhy/31233457.html>
24. Корупція в медіа. *Anti-Corruption Walks Kiev*. URL: <https://acwalks.com.ua/knowledgebase/koruptsiia-v-media-2/>
25. Костюк Ю. Військове та воєнне радіомовлення України. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. Запоріжжя. Класичний приватний університет. 2019. № 1 (37). С. 17–26.
26. Крутов М. "Каратели" против "ватников". *Радіо Свобода*. URL: <https://www.svoboda.org/a/28595590.html>
27. Лаврик О. В. Основи журналістики: навчально-методичний посібник для студентів зі спеціальності "Журналістика". Харків. ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. 73 с.
28. Лямець С., Щербина С. Російська навала на український медіаринок. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2013/07/2/383204/>
29. Малик Я. Інформаційна війна і Україна. *Демократичне врядування*. 2015. № 15. С. 8. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26730/malyk.pdf>.
30. Медійні злочини Росії у війні проти України (оновлюється). *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/medijni-zlochyny-rosiyi-u-vijni-proty-ukrayiny-onovlyuyetsya-i44098>.
31. Меренюк С., Меренюк Х. Україно-російська гібридна війна. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи*. Львів, 2019. С. 47–51.
32. Мустафа Найєм. *Українська Вікіпедія*. URL: <https://tinyurl.com/2b9jyzge>

33. На медійному фронті зміни: ЦЕДЕМ провів тренінги для журналістів про роботу під час війни. *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/news/treniny-dlya-zhurnalistiv-viyna/>
34. Назарчук А. П. Особливості підготовки майбутнього журналіста до роботи в умовах інформаційної війни : кваліфікаційна робота. Київ, 2022. 93 с. URL:<https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/56974/1/Дипломна%20робота%20Назарчук.pdf>.
35. Наказ Головнокомандувача збройних сил України : Наказ від 03.03.2022 р. № 73. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf.
36. Наказ Міністерства оборони України : Наказ від 27.12.2023 р. № 49. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2022/2023_02_27_%20%E2%84%9673_new.pdf?fbclid=IwAR2iUdXTqEUVs5RgKvgiSaSIZXAykMbdSRp44HrnM4E0dO350R88ujlbKJQ
37. Нацбанк торік зазнав понад 50 кібератак. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3707876-nacbank-torik-zaznav-ponad-50-kiberatak.html>.
38. Патлашинська І. В. Сучасна російсько-українська інформаційна війна: завдання, методи та особливості використання. 2022. № 28. С. 8. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.28.15>.
39. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. *Юридичний журнал*. №5. 2009. С. 122–134.
40. «Події важливо висвітлювати не лише в контексті 24 лютого, війна росії проти України тривала століттями», – Микола Чернолицький. *Суспільне | Мовлення*. URL: <https://corp.suspilne.media/newsdetails/5059>
41. Поліщук В. ТОП-20 воєнних злочинів рашистів під час широкомасштабної агресії проти України. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/21/top-20-voennyh-zlochyniv-rashystiv-pid-chas-shyrokomasshtabnoyi-agresiyi-proty-ukrayiny/>.

42. Про що мовчали новини в січні-2014. *detector.media*. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/164485/2014-02-17-pro-shcho-movchaly-novyny-v-sichni-2014/>
43. Реєстр російських воєнних злочинців. *RussianWarCriminals*. URL: <https://rwc.shtab.net/ru>.
44. Рейтинг ІМІ з дотримання професійних стандартів очолили одразу шість онлайн-ЗМІ. *detector.media*. URL: <https://detector.media/community/article/177175/2020-05-15-reytyng-imi-z-dotrymannya-profesiynykh-standartiv-ocholyly-odrazu-shist-onlayn-zmi/>
45. Рекомендації КЖЕ щодо висвітлення загибелі людей під час війни. *Комісія з журналістської етики*. URL: <https://cje.org.ua/statements/rekomendatsii-kzhe-shchodo-vysvitlennia-zahybeli-liudey-pid-chas-viyny/>
46. Розслідування воєнних злочинів: яка реальність України? *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/blogs/rozsliduvannya-vojennyh-zlochyniv-yaka-realnist-ukrajiny/>
47. Російсько-українська війна. *Українська Вікіпедія*. URL: <https://tinyurl.com/2bmw4lbj>
48. Список загиблих журналістів. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/infographics/spysok-zagyblyh-zhurnalistiv-i45958>
49. Стандарти журналістики в умовах війни»: у Медіацентрі Україна відбулась дискусія за участю відомих медійників. *Громадський Простір*. URL: <https://www.prostir.ua/?news=standarty-zhurnalistyky-v-umovah-vijny-u-mediatsentri-ukrajina-vidbulas-dyskusiya-za-uchastyu-vidomyh-medijnykiv>
50. Стандарти журналістики: основи професійності чи застарілі рамки? *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/articles/standarti-jurnalistiki-osnovi-profesiynosti-chi-zastarili-ramki-i178>
51. Старожук Т. О. Особливості роботи пресслужби Миколаївської обласної військової адміністрації в період воєнного стану : кваліфікаційна робота. Миколаїв, 2024. 69 с. URL:

- <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3239/1/кваліфікаційна%20робота%20Старожук.pdf>.
52. «Стоп цензурі!» вимагає відповідальності ЗМІ за цензуру, брехню й розпалювання ворожнечі. *detector.media*. URL: <https://detector.media/community/article/90784/2014-02-24-stop-tsenzuri-vymagaie-vidpovidalnosti-zmi-za-tsenzuru-brekhnyu-y-rozpalyuvannya-vorozhnechi/>
53. Сущенко Р. В. *ПолімХаб*. URL: <https://www.chesno.org/politician/203543/>.
54. Тетяна Наконечна. *Факти ICTV*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/by/tetyana-nakonechna/>.
55. Товариство професійних журналістів. Кодекс професійної етики Товариства професійних журналістів. *Ji Magazine*. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n32texts/kodeks.htm>
56. У Києві загинув депутат Дмитро Тимчук. *BBC News Україна*. URL: <https://web.archive.org/web/20190619165328/https://www.bbc.com/ukrainian/news-48689737>.
57. Українська військова журналістики (XIX-го – початку XX століття) : навчальний посібник / Позняков О. П. Київ. ВІКНУ, 2023. 159 с.
58. Українці назвали основними критеріями професійності журналіста репутацію і якість матеріалу – опитування. *detector.media*. URL: <https://detector.media/infospace/article/202041/2022-08-19-ukraintsi-nazvaly-osnovnymy-kryteriyamy-profesiynosti-zhurnalista-reputatsiyu-i-yakist-materialu-opytuvannya/>
59. Урбанська Т. "Російська пропаганда легітимізується, потрапляючи на шпальти відомих світових видань", – аналітик Ярослав Чорногор. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/society/rosiyska-propaganda-legitimizuyetsya-potraplyayuchi-na-shpalti-vidomih-svitovih-vidan-analitik-yaroslav-chornogor-12471231.html>
60. Фейкотня: останні фейки, виявлені редакцією. *Гвара Медіа*. URL: <https://tinyurl.com/2xsntl8b>.

61. Царук М. Чи залишається телемарафон актуальним для українців: результати опитування. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/chi-zalishajetsja-telemarafon-aktualnim-dlja-ukrajintsiv-rezultati-opituvannja.html>
62. Чмир Я. Інформаційна війна як ключова загроза демократичному державотворенню України. *Державноуправлінські студії*. 2019. № 10. С. 1–11.
63. Щербак Д. Ю. «Радіомовлення і донесення інформації локальним групам населення під час війни : кваліфікаційна робота. Запоріжжя, 2023. 61 с. URL:<https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/12681/1/Scherbak%202023.pdf>
64. Kharkiv Media Hub. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/kharkivmediahub>
65. Unesco, Reporters without borders. Посібник для репортерів у небезпечних зонах : Посібник. 2022. 152 с. URL: <https://tinyurl.com/23g38hav>
66. 235 порушень свободи слова зафіксовано в Україні у 2018 році – дослідження ІМІ. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/235-porushen-svobody-slova-zafiksovano-v-ukraini-u-2018-rotsi-doslidzhennia-imi-i28320>
67. 558 злочинів проти медіа та журналістів скоїла РФ за рік і одинадцять місяців великої війни. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/558-zlochyniv-proty-media-ta-zhurnalistiv-skojila-rf-za-rik-i-odynadtsyat-misyatsiv-velykoyi-vijny-i58673>

ДОДАТКИ

Додаток А

Інтерв'ю з воєнною журналісткою Анастасією Дашко

1. *Скажіть, будь ласка, де ви працюєте та яка у вас посада? (Чи можна розголошувати?)*
 - Я працюю кореспондентом на телеканалі «Прямий», живу у місті Дніпро. Також я працюю журналістом на сайті «Северодонецьк онлайн». Тобто я і знімаю сюжети, і пишу статті.

2. *З якого року ви працюєте журналістом?*
 - Я працюю журналісткою з 2010 року. Здебільшого я працювала у новинах на регіональних телеканалах у Харкові та Северодонецьку. І також працювала в інтернет-виданнях «Вільне радіо», «Східний варіант». До цього ще працювала на суспільному телебаченні.

3. *Ви працювали військовим/воєнним журналістом під час війни на Донбасі? Якщо так, чи важко було перейти від цивільної журналістики до військової/воєнної?*
 - Справа в тому, що я з міста Северодонецьк, і я з 2016 року там жила. До цього я жила, працювала і навчалася в Харкові 10 років. Я працювала на місцевому телебаченні у Северодонецьку, спочатку це було обласне телебачення, потім це стала філія суспільного телебачення. І так, як Луганщина була прифронтовим регіоном, я до 2022 року працювала з воєнною тематикою, ми висвітлювали обстріли, коли вони були, і також працювали з військовими. Тому для мене не було різкого переходу від цивільної журналістики до воєнної. І зараз періодично ми працюємо з військовими, у Донецькій області знімаємо сюжети.

4. *Станом на зараз можна стверджувати, що усі цивільні журналісти стали воєнними журналістами через те, що почали писати про війну?*
 - Над цим питанням, мабуть, можна розмірковувати. Бо з одного боку ми зараз усі живемо у стані війни, і все просякнуте війною, вже життя, а з

іншого боку я думаю, що частина колег висвітлює інші теми, наприклад наукова журналістика, чи економічна, і не всі журналісти висвітлюють війну, але знову ж таки, з іншого боку та ж економіка, яку висвітлюють, вона також страждає від війни, або пов'язана з війною, тому якось важко відповісти однозначно на це питання. Все ж таки я вважаю що не всі журналісти стали воєнними, але тема війни так чи інакше торкнулася всіх. Наприклад я для сайту «Сєверодонецьк онлайн» пишу статті про переселенців, про наших мешканців Луганської області, про те куди вони виїхали, чим вони зараз займаються, загалом про різних цікавих людей. Дехто з них військовий, дехто – цивільний. Тобто ця моя діяльність не пов'язана з висвітленням війни, але історії цих людей пов'язані безпосередньо з війною. Тому однозначної відповіді на це питання в мене немає.

5. *Як на вашу думку змінилася робота військового/воєнного журналіста із початком повномасштабного вторгнення? Чи змінилося саме ваша професійна діяльність?*

- Моя професійна діяльність дуже змінилася, бо раніше ми жили і працювали в Луганській області, а зараз я живу в Дніпрі. Тобто навіть щоб потрапити кудись безпосередньо на лінію зіткнення, це вже зовсім інша специфіка, і як мінімум їхати дуже далеко. І звісно ситуація дуже змінилася, бо до 2022 року здебільшого це було перемир'я, тобто якісь обстріли – це була рідкість. Тобто можна було працювати, можна було знімати військових, але здебільшого це були якісь історії, доповіді про поточну ситуацію. Звісно після початку повномасштабного вторгнення ситуація дуже сильно змінилася. Стало набагато небезпечніше працювати, висвітлювати війну, якщо брати роботу саме воєнного журналіста. Набагато більше небезпеки для журналіста у роботі на фронті. Але ще я мабуть підкреслила б таке, що більше став вплив журналістів на підтримку армії, бо дуже багато грошей збирають саме журналісти, коли вони роблять сюжет про якусь бригаду, то розміщують разом із ним реквізити збору для цієї бригади. Тобто в цьому плані на мою думку журналісти стали більш залученими до допомоги.

6. *Що, на вашу думку, визначає воєнну журналістику, і як вона відрізняється від військової журналістики?*

- Якщо говорити про воєнну журналістику, то це про війну, а військова – про військо. Можливо військова журналістика, це саме військові

журналісти, яких зараз багато, наприклад видання «Армія.Inform». Можливо до військових журналістів можна віднести ще прес-офіцерів, які допомагають не тільки проводити зйомки, а ще й висвітлюють діяльність своїх підрозділів на своїх сайтах чи сторінках у соціальних мережах. Можливо у цьому і є відмінність, воєнна журналістика ширша, бо війна це не тільки про військових, це ще й про цивільних, які також залучені до війни, можуть бути постраждалими.

7. *Як ви думаєте, чи розвинулася повною мірою військова журналістика в Україні, чи нам ще є над чим працювати?*

- На мою думку, військова журналістика в Україні не просто розвинулася, вона досягла, принаймні якщо брати якусь новинну складову, дуже великого розвитку, такого, якого не було і в інших країнах. Бо в нас реально війна майже онлайн, бо журналісти працюють іноді в таких місцях, і безпосередньо стають свідками таких бойових дій, що такого ще так широко не висвітлювали в інших війнах. Але і війна наша має трохи іншу специфіку, вона більш технічна. Ті самі дрони, з яких ми можемо бачити відео безпосередньо бойових дій, які так само використовують журналісти. Тому мені здається, що воєнна журналістика значно розвинулась, та цей досвід будуть вивчати у профільних ВУЗах інших країн.

Додаток Б

Інтерв'ю з воєнним журналістом Денисом Клименко

1. Скажіть, будь ласка, де ви працюєте та яка у вас посада? (Чи можна розголошувати?)
 - Я журналіст Харківського видання «Гвара Медіа». Посада в мене – мультимедійний журналіст. Це можна розголошувати, це не є секретом. І по сумісності я студент 3 курсу філологічного факультету на спеціальності журналістика.

2. З якого року ви працюєте журналістом?
 - Почав працювати я у 2022 році, але не з початку вторгнення, а у вересні я був у Хмельницькому, і просто пішов на практику на місцеве телебачення. Це була муніципальна телерадіокомпанія «Місто». Там я робив новинні сюжети про життя у Хмельницькому, усе, починаючи від переселенців, спорту, чи життя міста, ремонт доріг тощо. Тоді це було для мене все в новинку, бо якісь телестудії на рівні Хмельницького, це виглядало дуже круто, і почати там дійсно було добре свою кар'єру журналіста, бо команда була хороша, усі були з досвідом, був баланс і молодих, і досвідчених журналістів, що дуже важливо коли ти тільки йдеш кудись вперше на роботу журналістом.

3. Станом на зараз можна стверджувати, що усі цивільні журналісти стали воєнними журналістами?
 - Я би сказав так, що воєнними стали усі журналісти, які знаходяться у прифронтових регіонах, тобто якщо брати Харків, то це точно всі, бо ті самі обстріли стаються регулярно, ті самі по області тривають бойові дії до сих пір. Зараз з початком нових штурмів на півночі Харкова усі журналісти, які висвітлюють це, і загалом життя Харкова є справді воєнними. Це стосується і Сумщини, Донеччини взагалі вже 10 років, Запоріжжя, Херсону тощо. Що стосується регіонів, в яких нема бойових дій, то я б не сказав що там те журналісти стали воєнними. Як на мене воєнні журналісти, як визначення цього терміну – це журналісти, які безпосередньо знаходяться в зоні бойових дій, висвітлюють життя і цивільних, і військових в цих умовах. А якщо брати той момент, коли я був у Хмельницькому, там і близько нема воєнних журналістів, хоча і там були прильоти, але я б все ж таки так не трактував це, тому-що тут це явище

регулярне, а там не зовсім. Так, війни зараз стало більше в усіх, це топ-1 інфопривід зараз у нашій країні, але все одно, умовно в Закарпатті, де нема навіть комендантської години, я б не сказав що там всі воєнні журналісти. Хтось говорить постійно про війну, хтось, хто подалі від фронту – менше. Про себе я можу сказати, що я воєнний журналіст, бо я і до військових катаюсь, і до гарячих точок.

4. *Як ви можете охарактеризувати підходи журналістів до військових тем?*
- Як я це роблю: просто шукаю можливості, контакти тих, з ким я можу записати історії які я хотів би висвітлити, про тих, хто був, можливо, в окупації, хто зараз в зоні бойових дій живе із цивільних, про військових, з якими я хотів би поспілкуватися, і власне так роблять все, і дуже добре що з'явилася така ініціатива як «Харківський Медіа-Хаб», яка допомагає і місцевим (українським) журналістам, і іноземним організувати зйомки в гарячих точках, і з військовими, тому-що це дуже полегшує роботу, бо треба постійно писати багато запитів на дозвіл (роботи в гарячих точках).
5. *Що на вашу думку визначає воєнну журналістику, і як вона відрізняється від військової журналістики?*
- Як я вже казав, воєнна журналістика, це безпосередньо висвітлення зони бойових дій, прифронтової зони, деокупованих територій, власне де я вже майже рік працюю, бо в «Гвара Медіа» я прийшов у травні минулого року, і власне тільки так, тобто розповіді і історії цивільних, які пережили окупацію або перебувають близько до фронту, або військових. Але якщо казати про військову журналістику, то тут ти маєш бути саме в армії. Це прес-офіцери, просто журналісти якихось бригад, де вони служать і висвітлюють новини саме зсередини армії. Тобто тут вже не про історії цивільних, а про історії саме виключно військових, різних бригад. Перші, хто на голову спадає, це Юрій Бутусов, Цаплиєнко і інші. Але мені подобається більше саме воєнна журналістика, бо багато історій від цивільних, які пережили окупацію, або інші якісь знущання, злочини росіян, тому важливо це задокументувати, власне чим я і займаюсь, я працюю у відео-форматі, тобто знімаю, монтую, і таким чином ми в стилі документального репортажу робимо свої матеріали.
6. *Як ви думаєте, чи розвинулася повною мірою військова журналістика в Україні, чи нам ще є над чим працювати?*

- Про військову журналістику сказати нічого не можу, бо не знаю, а воєнна журналістика розвинулась, бо до цього в таких умовах не працював у світі, мені здається, вже багато років – ніхто. Коли по тобі працює авіація, летять КАБи, артилерія і все що тільки можна, і коли ти бачиш всі ці руйнування, спілкуєшся з людьми, які пережили справжнє пекло, то самі журналісти помінялися, бо багато хто має нервові зриви, бо пропускати все через себе дуже важко. Нам є куди розвиватись ще, це точно, бо є чіткі правила, де журналістам можна працювати, де ні, навіть маючи акредитацію від Міністерства оборони України, бо якщо ти працюєш в зоні бойових дій без акредитації, то майже неможливо кудись доступ отримати і кудись поїхати, бо просто на блок-пості тебе розвернуть. Але іноді є чіткі правила, і деякі журналісти з ними не згодні. Наприклад стався приліт у Харкові, і вибухотехніки не пускають туди, бо снаряд міг не розірватися, але іноді журналісти нехтують усім і намагаються пройти туди влаштовуючи скандали. Я цього не розумію. Українській журналістиці є точно куди рости, бо по-перше нам потрібно більше незалежних видань, які будуть висвітлювати це. Проблем дуже багато, про них треба говорити, а для цього журналістів замало.

Додаток В

Інтерв'ю з військовою журналісткою Русланою Богдан

1. Скажіть, будь ласка, де ви працюєте та яка у вас посада? (Чи можна розголошувати у дипломній?)
 - Я служу в 92 окремій бригаді імені кошового отамана Івана Сірка на посаді солдат-фотограф.

2. З якого року ви працюєте журналістом?
 - Я працюю журналістом з кінця 2019 року - початку 2020 року.

3. Як відбувався ваш перехід від цивільної до військової журналістики? Чи стикалися ви з труднощами? Якщо так, то з якими?
 - Мій перехід з цивільного до військової журналістики стався 24 лютого, коли Росія почала повномасштабну війну проти України. Насправді з моєї підготовки, незадовго до повномасштабного вторгнення, у Харкові відомий журналіст Олександр Махов проводив практичну лекцію як не треба знімати війну. Я ходила на цю лекцію, і насправді, вона мені дуже допомогла. Я зрозуміла як висвітлюють війну, чого не можна знімати. Махов після початку повномасштабного вторгнення, так як він був ветераном війни, і був перший у резерві, пішов служити в 95 десантно-штурмову бригаду, і загинув згодом у селі Довгеньке на Харківщині. Але він мені дуже допоміг, так як у мене було дуже мало знань та розуміння. Все інше приходило з часом. Чомусь вчили пресофіцери, чомусь шеф редактори. Я на той момент працювала на «Суспільному Харків. Я думаю що я досі не супер експерт і не знаю всього, тому що є дуже багато тонкощів. Ситуація змінюється, також змінюється озброєння. Тому і зараз завжди краще перепитувати, давати хлопцям командирам, які власне працюють в тому чи іншому напрямку, подивитися чого можна, а чого ні.

4. Як змінилась ваша професійна діяльність із приходом повномасштабної війни?
 - Власне з початком повномасштабної війни довелось знімати війну на Харківщині, працювати з військовими, чого я взагалі не вміла та не розуміла. Я не могла розрізнити де рота а де батальйони, в чому їх різниця. З плином часу все це вивчилось, більшість з цього. В армії, коли вже прийшла, стикнулась особисто з якимись питаннями.

5. *Які підходи/методи використовують військові журналісти під час написання матеріалів пов'язаних з війною?*
- Найперше що треба розуміти будучи військовим журналістом – це не нашкодити собі та своїй репутації, не нашкодити героям та людям про яких ти пишеш. Найголовніше розуміти правила безпеки, та чого не можна робити. Я для себе керувалася принципом безпеки, тобто для чого я це пишу про ту чи іншу деталь, для чого я її згадую або навпаки для чого я її упускаю. Як може використати цю інформацію ворог, наприклад, Скабеева у своєму шоу, що б вона сказала, як би це їй допомогло. Намагаюсь за цим всім слідкувати. Щодо підходів, ти не завжди знаєш до якого героя ти поїдеш. Тут треба мати швидку реакцію, розуміти ситуацію, мати певні навички інтерв'ю. Як розговорити, наприклад, військову людину, якій всі інтерв'ю не дуже цікаві, та їй не дуже хочеться про це з тобою говорити. Тобто це насправді така ж журналістика, але трошки більше ризиків для життя. Тому треба зважати в першу чергу на безпекові аспекти, щоб живий залишився ти, і твої герої матеріалів.
6. *Що, на вашу думку, визначає воєнну журналістику, і як вона відрізняється від військової журналістики?*
- Як нам каже підручник воєнна журналістика це про війну, військова це про війська. І ще все ж таки військова журналістика це про тих, хто в силах оборони, власне це ті, хто є військовими і ті, хто є військовими журналістами. Тобто це інформаційні ресурси, ArmyInform, Військове телебачення тощо. Це про військовослужбовців які є журналістами, пишуть матеріали. Себе я до них не відношу тому що я все ж таки служу в прес службі і попри те що я створюю матеріали також про військовослужбовців, але це тільки частина моєї роботи, також я співпрацюю з журналістами допомагаю їм в організації та проведенні інтерв'ю. Люди які є цивільними та кажуть що вони є військовими журналістами, на мою думку вони не зовсім правильно трактують свою роль у цій війні, і в цьому немає нічого такого, це просто терміни.
7. *Як ви думаєте, чи розвинулася повною мірою військова журналістика в Україні, чи нам ще є над чим працювати?*
- Я впевнена що працювати завжди є над чим, і загалом співпраця з журналістами могла б бути іншою, і загалом комунікація кадрових

військових і журналістів вона важка, в плані прес служб і журналістів, не завжди, але часто. На це теж треба зважати, на жаль така ситуація, ми з цим стикаємось. Насправді завжди є до чого розвиватися. Війна дуже швидко розвивається. Те, що ще вчора, наприклад дрони, було дуже галузевою штукаю, а зараз навіть я трошки дроном літаю, хоч і найпростішим, для спостереження. І так само насправді військова журналістика вона розвивається разом з самою війною, набирає обертів, в чомусь складніше, в чомусь цікавіше, але безперечно я б дуже багато віддала щоб в Україні не було військової журналістики, а разом з нею і війни. Тому розвиватися є куди, але Україна залишається найгарячішою військової конфліктною точкою, тому не хочеться щоб був розвиток, хочеться щоб пішов спад, щоб ми нарешті закінчили з цим.

Додаток Г

Інтерв'ю з воєнною журналісткою Тетяною Наконечною

1. Скажіть, будь ласка, де ви працюєте та яка у вас посада? (Чи можна розголошувати?)
 - Не секрет. Журналістка програми «ФАКТИ» на телеканалі ICTV. Воєнна кореспондентка.

2. З якого року ви працюєте журналістом?
 - Я працюю журналісткою із 2008 року. Починала на місцевому телебаченні, ще студенткою. Навчалася, до речі, спершу на економічному факультеті. А вже потім вирішила отримати другу вищу освіту, журналістську.

3. Ви працювали військовим/воєнним журналістом під час війни на Донбасі? Якщо так, чи важко було перейти від цивільної журналістики до військової/воєнної?
 - Так, я працювала на фронті до повномасштабної війни. Ні, мені було не складно перейти тоді до воєнної журналістики, бо я вирішила, що для початку буду розповідати «про людей для людей». Для цього не треба було розуміти різницю між СПГ і РПГ та знати калібр БМП. Це все прийшло згодом. Коли ти щомісяця упродовж багатьох років їздиш на передову, спілкуєшся з військовими, слухаєш їхні розмови між собою, то мимоволі починаєш розумітися на тонкощах військового ремесла. Принаймні, теоретично. Але спершу для мене ключовим завданням було – розповідати історії людей, які нас захищають, говорити про їхню роботу, їхні будні. Ще вчора вони теж були цивільними. Подивляться між сюжет такі ж цивільні люди, для яких ВОГ - це не підствольна граната, а заправка чи журнал. Звісно, знання здобувалися не лише емпіричним методом. Я читала ТТХ різної техніки, зброї, воєнну та довкола воєнну аналітику. Але зрештою, завжди можна перепитати, уточнити. Не бачу в цьому крамоли, не соромлюся цього. У цьому й сенс нашої роботи. Нині я бачу, як приходять новенькі мобілізовані бійці, й розумію, що журналісти-старожили наразі знають більше теорії, ніж вони. Але це все набувне. Резюмуючи, я не ставила собі за мету називатися воєнною кореспонденткою. Спершу було бажання їздити на фронт, інше – похідне. Щодо безпеки та обстрілів – то була зовсім інша війна. Та й війною її тоді мало хто вважав. Про це далі.

4. *Станом на зараз можна стверджувати, що усі цивільні журналісти стали воєнними журналістами через те, що почали писати про війну?*
- Я так не вважаю. Але це суб'єктивно. Для мене воєнні журналісти – це ті, які їздять на передову і роблять матеріали звідти. Розповідають з місця про бойові дії, про людей, які тримають фронт. І за моїми спостереженнями, колеги, які не їздять на фронт, самі себе не маркують воєнними журналістами, у редакції їх так не ідентифікують. Це якщо говорити про дефініції. При цьому, я не знецінюю роботи колег. Прилетіти може скрізь, безпечного місця в Україні сьогодні немає. А про війну розповідають усі журналісти, бо це наша дійсність, це наша робота. Про війну можна й треба говорити не лише з фронту. Ця тема має багато аспектів – ветерани, мобілізація, воєнні злочини росіян тощо.
5. *Як на вашу думку змінилася робота військового/воєнного журналіста із початком повномасштабного вторгнення? Чи змінилося саме ваша професійна діяльність?*
- Змінилася суттєво. У багатьох площинах. Передусім, безпекова складова. Раніше росіяни не били по тилах. Не було ракет, КАБів і такої кількості дронів. Була набагато простіша логістика, існували умовно безпечні місця. Наприклад, наша знімальна група могла заїхати на деякі позиції автомобілем прямо під окопи серед білого дня. Сьогодні прилетіти може, що в орендовану квартиру, де ти пишеш сюжет (у Костянтинівці ракета поцілила в сусідній будинок), що по машині, в якій ви їдете на передову. Пересування на позиції можливе здебільшого тільки вночі. До піхоти потрапити майже нереально. Піхота й сама воліла б не потрапляти туди, де вона є. Складніше стало домовлятися про зйомки. Раніше одна бригада тримала цілий напрямок. Зараз на одній ділянці – купа підрозділів. Потрібно розуміти, хто де стоїть, з ким комунікувати. Та й домовленості ще нічого не гарантують. Зйомки часто зриваються через динаміку бойових дій. І це воєнкорів дратує та напружує більше, ніж обстріли.
6. *Як можна порівняти військову/воєнну журналістику у період з 2014 по 2022 роки, та у 2023 році? Які загальні зміни відбулися в журналістиці на вашу думку?*
- Основні зміни в роботі до та після повномасштабної війни виклала у відповіді на попереднє запитання. В цілому, після лютого 2022 і до певного

часу спостерігала зростання суспільного інтересу до цієї теми. Бо добре пам'ятаю період, коли фронт «провалював» рейтинги, війна мало кого цікавила. Але наша редакція, до прикладу, продовжувала давати ці сюжети щодня у своїх випусках. Нині суспільство зболене, його може тригернути будь-що. З'явилося багато чутливих тем. Тому треба ретельніше ставитися до своїх слів. Хоча й це не забезпечує від обурення, нерозуміння, критики тощо. В чому легко переконатися за тональністю дискусій у соцмережах. З іншого боку, я не можу не говорити про важливість мобілізації тільки тому, що це викличе хейт з боку дорослих здорових чоловіків, які не хочуть служити. Також важливо – я не розумію, як мені дотримуватися такого стандарту журналістики як баланс думок. Це я маю поїхати до ворога і запитати, чи дійсно він розстріляв наших полонених? А багато ж було епізодів, коли іноземні журналісти знімали по обидва боки лінії фронту. Ні, тепер так не працює. Ці стандарти зламалися об російські ракети. Коли йдеться про фізичне виживання країни і збереження державності, про безпеку всього світу – вибір очевидний.

7. *Що, на вашу думку, визначає воєнну журналістику, і як вона відрізняється від військової журналістики?*

– Воєнний журналіст – це особа цивільна. Військовий журналіст – це той, хто служить у війську. Має звання, зброю і право її застосовувати. Цивільні не є комбатантами, вони не мають права стріляти. Військовий журналіст може потрапити туди, куди цивільного часто не пускають. Мовляв, небезпечно. Тому, на мою думку, військовим журналістам слід сумлінніше використовувати своє законне право на висвітлення бойових дій у дуже гарячих точках, куди нам часто немає доступу. Не виключаю, що й сама стану військовою журналісткою і залишуся при цій же думці.

8. *Як ви думаєте, чи розвинулася повною мірою військова журналістика в Україні, чи нам ще є над чим працювати?*

– Загалом, і військова, і воєнна журналістика в Україні задає тон. На сьогодні ніде у світі немає такої війни – за масштабністю, інтенсивністю вогню, кількістю особового складу, протяжністю фронту, типом озброєння. Багато іноземних кореспондентів, які працювали у різних гарячих точках світу, зізнаються, що ніде й ніколи такого не бачили. Але нікого з нас, цивільних журналістів, не вчили в університеті, як працювати на війні. До того ж, ця війна - не конвенційна. Росія не дотримується міжнародного законодавства: застосовує заборонену зброю, обстрілює цивільних,

спеціально б'є по медеваках. Напис PRESS не захищає від ворожого пострілу, а може навіть і навпаки... Звісно, що працювати завжди є над чим. Але журналісти вчаться «з коліс» навіть у таких нелюдських умовах. У журналістів тут багато викликів. З одного боку соцмережі створюють запит на оперативність. Але в інтернеті ніхто не несе відповідальності за опубліковане. На відміну від журналіста. Однак йому треба отримати офіційний дозвіл від підрозділу, виїхати на місце і перевірити ситуацію. Це все потребує чимало часу. До того ж, не все ми можемо розповідати публічно, керуючись принципом «не зашкодь», але все ж намагаємося висвітлювати цю війну.

Додаток Д

Коментар шеф-редактора «Суспільне Харків» В'ячеслава Мавричева щодо змін, які відбулися на телеканалі із початком повномасштабної фази війни

Вітаю! Мене звать Слава Мавричев, останні п'ять років я очолюю новини Суспільного у Харкові. І увесь цей час ми боролися, воювали за своє існування. Державні інститути, різні політичні сили – робили усе, щоб або підкорити, або бодай нейтралізувати незалежного мовника. Тож це була робота в спартанських умовах. Грошей тут не заробити. Через не ринкову, низьку зарплатню до нас йшли виключно ті люди, які дійсно закохані у репортерство: сміливі, відчайдушні, фанати своєї справи. Через відсутність грошей ми місяцями працювали без машин, щоразу вигадуючи: на якому громадському транспорті доїхати на зйомку чи до кого з колег підсісти у авто. Через морально застарілу і фізично вбиту техніку ми втрачали сюжети – касети просто сипалися від віку разом з відзнятим матеріалом. І ми почали знімати сюжети на свої мобільні телефони. В нас не було 20 тисяч доларів на LiveU – пристрій для прямих включень. І ми виградали, як першими з локальних новин у цьому місті робити прямі включення через Skype. В нас не було грошей, щоб їхати в область – і ми шукали там волонтерів, активістів, які б знімали для нас відео та коментарі. В нас було замало людей, тож вони працювали одразу на кількох платформах: на телебаченні, радіо, писали для сайту та постили матеріали у соцмережах. Після десятків років панування комерційних редакцій, нам було дуже важко конкурувати з ними у телевізорі – і ми почали активно освоювати цифрові платформи, де ніша була відносно порожньою. Через всі ці складнощі дехто з колег дивився на нас зверхньо. Дехто глузував у нас за спинами. Але о 5:08 ранку 24 лютого, коли у Харкові пролунали перші вибухи – більшість цих колег просто зникли з медійного поля. А репортери Суспільного, загартовані роками, чітко знали, як працювати не маючи нічого: ані офісу, ані транспорту, ані техніки, ані

стабільного зв'язку. Ми мали дієві, вже відпрацьовані алгоритми для більшості ситуацій, які нам принесла війна.

Перше і найголовніше завдання зараз – зберегти кожного члена команди. Жоден кадр, жодна строчка чи включення – не варті життя людини. Відтак, кожен репортер, оператор, вебред мав право покинути Харків у будь-який момент. І це лише додало гнучкості, зменшило ризики зупинки виробництва. Адже ті, хто виїхали – мали стабільний інтернет та зв'язок. Вони могли збирати інформацію від спікерів телефоном, приймали відео/фото/коментарі від кореспондентів у Харкові, оброблювали їх і публікували на різних платформах.

Коли громадський транспорт зупинився, а наша компанія-перевізник припинила з нами роботу – ми перетворили будинки та укриття репортерів на мережу корпунктів. Кореспонденти розіхалися по знайомих, родичах і навіть селилися просто у випадкових барах – у різних районах Харкова. Тож, коли щось ставалося, нам не потрібно було шукати транспорт: найближчий кореспондент пішки діставався до місця події і відпрацьовував матеріал для усіх платформ. Завдяки такій мережі ми також могли проводити акустичний моніторинг: у яких районах просто зараз чути вибухи – і попереджали читачів. Якщо у когось зникало світло – його чергування автоматично підхоплював кореспондент з іншого району. Включення та наповнення стрічки новин не припинялися цілодобово.

One-man-band – це людина-оркестр. Дістатися до місця події найближчому кору – це пів справи. Тепер треба цей матеріал відзняти. І інструмент для цього є у кишені в кожного: мобільний телефон. Будемо відверті: глядачу байдуже – якою буде якість картинки. Чи буде глибина різкості у кадрі і FullHD, або це будуть 10 мегапікселей. Найголовніше, що показувати – а не в якій якості. Відтак, спершу без штативів, світла і мікрофонів, але репортери щодня відпрацьовували по кілька відеоматеріалів на власні смартфони. І ці матеріали виходили у національному марафоні, на радіо та у Youtube. Вони набирали сотні і сотні тисяч переглядів. Згодом завдяки грантодавцям, ми доповнили ці комплекти мобільної зйомки базовим світлом, селфіпалками, мікрофонами.

Коли обстрілів поменшало, ми змогли вивести кілька операторів з професійною технікою. Але репортери продовжували робити включення з телефонів та просилися і далі самі знімати сюжети. По-перше, так легше – як репортер, ти краще знаєш, що тобі потрібно у кадрі для твого матеріалу. І згодом швидше пишеш цей матеріал, адже знаєш усю свою картинку. По-друге, працювати одному виходить значно оперативніше, зменшується логістичне навантаження. Не треба нарізати кола по місту, щоб зібрати і розвезти всю знімальну групу.

Суспільне вже давно перестало ділити кореспондентів на окремо телевізійних, окремо радійних і окремо – диджитальних. Під час вторгнення ми лише пришвидшили перехід до загальної конвергентності. Плануючи роботу, ми відштовхуємося від інформації. Репортери у полі та вебредактори біля ноутбуків – збирають інформацію та ілюстрації. Відвантажують у загальний чат. І далі вже редактори різних платформ одночасно забирають і паралельно опрацьовують цей пакет інформації та ілюстрацій для кожної окремої платформи: роблять сюжет для телебачення, розширений відеорепортаж для Youtube, кепшен-відео для Facebook, фоторепортаж для Instagram, текстову версію – для сайту Суспільного. І у цей момент кореспондент, замість тричі переписувати свій матеріал для різних платформ, може їхати і знімати наступну історію. Таким чином, час між роботою у полі та виходом матеріалу на кожній з платформ – зменшується в рази. А кількість самих матеріалів – пропорційно збільшується. Маючи усього чотирьох польових кореспондентів, готових працювати в умовах обстрілів, Суспільне Харків почало робити контенту у два з половиною рази більше, аніж до вторгнення. Інші ж колеги, додавали цим історіями глибини – телефоном та відозв'язком збираючи коментарі та фахові оцінки експертів, додаючи їх до польових матеріалів.

Ефективність перелічених алгоритмів та рішень відображає результат: за вісім місяців кількість підписників Суспільне Харків у Telegram зросла у 50 разів. У Youtube – в 10 разів. В Intagram – втричі. У Facebook – майже вдвічі. Кількість переглядів відео на різних платформах зросла у десятки разів. На жаль, ми не можемо виміряти кількість глядачів, які дивлять нас на ТБ або слухачів

радіо. Але ми відчуваємо результат своєї роботи у спілкуванні на місцях подій. До війни дев'ять з десяти людей нічого не знали і не чули про Суспільне. Нині ж журналістів Суспільного впізнають на кожній зйомці.

Наведені вище показники можуть свідчити про ефективність застосованих редакцією алгоритмів. Тож навіть після завершення бойових дій Суспільне Харків і надалі планує орієнтуватися на уніфікацію та конвергентність. Але найголовніше, про що нам кажуть ці цифри – робота редакції увесь цей час була корисною для глядачів, читачів та слухачів Суспільного. Бути не тільки ефективними, а бути в першу чергу корисними – ось найголовніше правило, якого мають дотримуватися медійники країни у майбутньому.